

EGO

Humanistisch Opleidings Instituut
BIBLIOTHEEK
Postbus 797 - 3500 AT Utrecht



NOVEMBER 1987

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT



In dit
nummer o.a.:

- Actie Perzische Golf en Unifil • Stripverhalen • Geweld op de buis • De werkloosheid kan omlaag • Vrijheid is het grootste goed • Oorlog, dood en liefde • De oorlogsmisdaden na WO 2 • Werken op een b.d. tuinbouwbedrijf • Johnson en Rijkaard • Popplaten • Boeken



MAANDBLAD VAN DE DIENST
HUMANISTISCH GEESTELIJKE
VERZORGING BIJ DE KRIJGS-
MACHT
UITGAANDE VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND

nr. 11 - november 1987
26e jaargang

Abonnementsprijs f 15,- per jaar,
te storten op postbankrekening
480414 t.n.v. Hoofdraadsman Hu-
manistisch Geestelijke Verzor-
ging te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Wim Heij (voorzit-
ter), Tineke Hundling, Wim Rein-
ders, Hans Schonk, Frank Spoel-
stra.

Vaste medewerkers:

Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend
van Dam, Evert van Dijk, Gerard
van Erkelens, Karen Heij, Pieter
de Jager, Jan Kooijman, Willy
Lohmann, Frits Maas, Len Mun-
nik, Leo van Opzeeland, Tom
Pauka, Rien Robijns, Karel Ros-
kam, Paul Rutten, Klaas Soes-
beek, Jan Stoof, Wessel Visser,
Hans van Wissen.

Eindredactie en vormgeving:
Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassau-
laan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-
14436.

Inhoud

Actie Perzische Golf en	
Unifil	2
Poplaten	5
De oorlogsmisdaden na WO 2	6
Johnson en Rijkaard	7
Stripverhalen	8
De werkloosheid kan omlaag	10
Moord om de eer van een bruid	12
Vrijheid (poster)	14
Vrijheid is het grootste goed	16
Gedicht/Geknipt voor u	17
Berichten van het HV	18
Werken op een b.d. tuinbouw- bedrijf	20
Natuurkalender '88	22
Oorlog, dood en liefde	23
Geweld op de buis	24
Boeken	26
Willy Lohmann	28

Foto's: voorpagina Erwin van
Dijk, pagina 14/15 en 19 Gerard
van Erkelens

Actie Perzische Golf en Unifil

Na veel gepraat en geschrijf vertrokken vrijdag 18 september de mijnenja-
gers Hellevoetsluis en Maassluis naar de Perzische (Arabische) Golf.
Minister van Defensie dr. W. F. van Eekelen hield bij dit vertrek een
toespraak. Enkele passages daaruit:

- „Officieren, onderofficieren en manschappen: U bent gereed voor uw
taak, u hebt het modernste materieel. Het is verantwoord u te laten gaan
en ik heb het volste vertrouwen in u. Ik wens u een behouden vaart en een
succesvolle missie.”

- „Tot uw naaste familieleden zeg ik: alleen met uw steun en medeleven
zal de bemanning van de „Hellevoetsluis” en „Maassluis” in staat zijn de
beste prestaties te leveren. Ik wens u sterkte tijdens de afwezigheid van
uw zoon, echtgenoot, vader of vriend. U kunt op onze steun rekenen.”

- „Geen eenvoudige opdracht, want niemand kan precies voorzien welke
omstandigheden u over vier weken zult aantreffen.”

Tevens zei de minister dat het zenden
van mijnenjagers uitermate zinvol is,
gezien het nationale en internationale
belang van open internationale zee-
routes voor de ongestoorde aanvoer van
olie. Het gaat er immers om „...een vi-
tale zeeroute bevaarbaar te houden.”

Toen ik deze passages las in de Defen-
siekrant van 24 september j.l., dacht ik:
hoe vaak is dat in onze (Europese) ge-
schiedenis al niet gebeurd. Dat staats-
hoofden, ministers, generaals, admi-
raals, voor soldaten, bemanningen van
schepen of piloten toespraken hielden
om hun het waardevolle en volstrekt
verantwoorde van hun komende actie
nog eens duidelijk te maken. En dan
gingen ze gesterkt naar de loopgraven
van Verdun; ze vlogen naar Hamburg,
Bremen, Dresden of Leipzig met hun
bommenlast; ze trokken in Vietnam de
wouden in op zoek naar de Vietkong. Of
ze vielen met hun tanks Boedapest,
Praag of Afghanistan binnen. Of ze voe-
ren als een armada uit de Tachtigjarige
Oorlog naar de Falklands. Of...of...
De krijgsgeschiedenis telt zijn duizen-
den voorbeelden waarin uitgezonden
militairen worden toegesproken door
op veilige afstand achterblijvende ge-
zagsdragers. En dan begon het pas
echt: voor die weggezonden combattan-
ten, bedoel ik. Bij ons gebeurde dat voor
het laatst maart 1979, toen Nederland
ging meedoen aan Unifil in Zuid-Liba-
non. Ik kom daar straks op terug.

Vlagvertoon

Wat is er dan toch allemaal gebeurd,
dat zo'n drastische stap door de Neder-
landse regering nodig werd geacht? En
dat opnieuw (jonge) mannen werden
weggestuurd. In dit geval naar een ge-
bied waar de gesel van de oorlog al
zeven lange en bloedige jaren striemt?
Welnu, als verlate uitloper van deze

oorlog tussen Iran (Khomeiny) en Irak
(Saddam Hoessein), waren raketten op
olietankers afgevuurd en werden zee-
mijnen neergelegd in de langgestrekte
Golf. Tankers werden zowel van boven-
af (exocet en zijderups-raketten) en van
onder op (mijnen) getroffen, terwijl com-
mando-speedbootjes, bemand door re-
volutionaire gardisten van de ayatol-
la's uit Iran, als snelbewegende haai-
en, ieder moment een zelfmoordactie op
een van de olieschepen kon uitvoeren.
Voor Amerika, West-Europa, Japan,
Rusland en andere Oosteuropese lan-
den werd die dreiging in die snikhete
zeearm ervaren als een grof maar
scherp mes op de kwetsbare keel van
hun economische positie. De bedreig-
ing van de dikke stroom Arabische
olie, was voor die landen een voldoende
reden om dit mes van hun keel af te
duwen door een inmiddels krankzinnig
groot vlagvertoon.

En daarom werd de Perzische Golf als
nooit tevoren volgeduwd met armada's
van zowel Arabische als niet-Arabische
schepen. Na de middeleeuwen is er
nooit meer zo'n confrontatie tussen
'Christenen' en 'Moslims' geweest als
zich thans, ginds, onder het oog van de
hele wereld, afspeelt. Ondanks alle ge-
ruststellende verklaringen van 'Oost'
en 'West', betekent deze krijgshaftige
vlootshow niets anders dan dat een af-
schuwelijke, regionale oorlog tussen
Arabisch-Perzische burens, inmiddels is
geinternationaliseerd.

Terwijl ik dit artikel (eind september)
schrijf, is er al een forse slag geweest
tussen een Amerikaans en een Iraans
schip, dat mijnen aan het leggen was.
Er vielen Iraanse doden en hun schip
werd vernietigd. Iran zwoer wraak. De
Verenigde Naties proberen een staakt-
het-vuren te bewerkstelligen tussen
Irak en Iran, maar de kans daarop is
niet groot.

vee loten van zelfde stam?

Rechtsgrond

En naar dát gevaarlijke gebied stuurt Nederland mijnenjagers? De Belgen doen mee. Engelse fregatten zorgen voor hun bescherming. Iemand die dat alles een jaar terug had voorspeld, was voor gek verklaard. Zeker ook als daar het volgende aan was toegevoegd: dat die twee Nederlandse mijnenjagers daar niet heen zijn gestuurd vanwege Nederlands lidmaatschap van de NAVO noch onder de vlag van de Verenigde Naties als een soort drijvend Unifil. Nee, het gaat om de snee in de olieslagader. En dat was (ook) voor Nederland voldoende reden om over de politieke juistheid, de rechtsgrond, laat staan over het risico voor marinemensen, niet al te lang, eigenlijk helemaal niet, moeilijk te doen. De regering en de grote meerderheid van de Tweede Kamer stemden met deze actie-Perzische Golf in. Door de regels van die goedkeuring heen was zelfs gedempte vreugde en een vleug van nationale trots op te vangen.

En de beide bemanningen? Die zagen zo'n half jaartje buitengaats best zitten. Niet-geselecteerden voor deze klus bleven eerder balend dan opgelucht op de kade van Den Helder achter. Toch zijn er binnen en buiten de Tweede Kamer bij deze Nederlandse vlootactie wel degelijk vragen gesteld. Onder meer deze: aan welk oorlogsrisico wordt nu een bijdrage geleverd; wat is de echte overweging die achter de deelname aan zo'n riskante onderneming steekt; wat is de politieke basis waarop dit plaatsvindt en wat zijn de gevolgen voor de weggestuurde (en op 18 september nog vrolijk

uitgewuifde) marinemannen en hun geliefden? Deze en andere, in mijn ogen zeer wijze vragen, vielen echter tussen wal en schip. De stemming bij politici en verantwoordelijke gezagsdragers was té opgetogen, dat naar deze redelijke en zedelijke vragen nog kon worden geluisterd.

Handelsbelangen

In Het Parool van 25 september lees ik dan dit: 'De Nederlandse minister van buitenlandse zaken H. van den Broek heeft in New York met zijn Koeweitse collega sjeik Sabah al Ahmad al Sabah gesproken over de eventuele levering van Nederlandse mijnenjagers aan Koeweit. Volgens Van den Broek verlopen de onderhandelingen tussen de werf Van der Giessen-de Noord en Koeweit naar wens. Maar hij wilde niet zeggen of er kans is dat een contract wordt getekend.' Wie zich, zoals ik, afvraagt of dat sturen van twee mijnenjagers naar een oorlogsgebied wel verantwoord is, vooral voor de mensen die tegen zo'n opdracht geen nee kunnen of willen zeggen, wordt door zo'n citaat niet gerustgesteld. Het omgekeerde gebeurt.

Bij mij groeit de angst dat naast het economisch belang van de Arabische olietoevoer en naast de kennelijke behoefte om weer eens met de manen van de Nederlandse Leeuw te schudden, een derde platvloers belang aan de tocht van de Hellevoetsluis en Maassluis ten grondslag zal liggen: de Nederlandse handelsbelangen. Immers, het is toch een kans voor open doel om twee mijnenjagers voor de ingang van

de Perzische Golf tevens te laten proeven als zichtzending tot vlak onder het oog van een zeer vermogende en wellicht koopgrage super-olie-sjeik? Of niet soms? Ben ik te zwartgallig? Taxeer ik verkeerd? Ik denk het niet. En wat ik zeker kwijt wil is dat ik vrees dat er opnieuw mensen (ik bedoel nu die marinemannen) ondergeschikt worden gemaakt aan economische, politieke en militaire belangen, welke onvoldoende kritisch en zonder ethisch vernuft werden gewogen.

Unifil-dossier

In het begin van mijn artikel noemde ik even de deelname van Nederland in 1979 aan Unifil in Zuid-Libanon. Ik kom daar nu op terug. Waarom? Omdat de geschiedenis van de Nederlandse deelname aan Unifil (gedurende zes en half jaar) een tragische vindplaats is voor de gevolgen van een slecht doordachte politieke beslissing. En ook omdat de verantwoordelijken voor de actie-mijnenjagers-Perzische Golf, voor zover mij bekend, uit dat Unifil-dossier geen of amper lering hebben getrokken. Daarom nu een korte herinnering aan wat er in de jaren '79 tot '85 speelde.

Op 11 maart 1978 viel een Palestijnse commandogroep een Israëlische bus aan. Er vielen veertig doden. Op 14 en 15 maart '78 viel het Israëlische leger met 20.000 man Zuid-Libanon binnen en bezette dat. Omdat Israël zich, na een verzoek van de Veiligheidsraad, niet wilde terugtrekken, besloot deze Raad op 19 maart tot instelling van een tijdelijke vredesmacht in Libanon: Unifil. In juni '78 trok Israël zijn strijdmacht terug. Tweederde van Zuid-Libanon kwam onder Unifil. Eenderde (de zuidelijke strook) werd overgedragen aan de Israël welgezinde majoor Haddad, die eveneens niets van de Libanese regering moest hebben.

Op 12 januari 1979 besloot de Nederlandse regering het VN-bataljon uit Zuidlaren (overwegend dienstplichtige militairen!) aan Unifil in Zuid-Libanon toe te voegen. Op 14 maart waren ze daar al en Dutchbatt kreeg tot opdracht het gevaarlijkste stuk van het VN-mandaat te controleren. In die twee maanden



Hr. Ms. Maasluis (M856)

Foto Audio-visuele dienst KM



Tekening Tom Janssen in Humanist van oktober '87

den tussen 12 januari en 14 maart 1979 (en nadien) bleek welk een fouten het kabinet had gemaakt: het hield het parlement aanvankelijk buiten de beslissing tot woede van een aantal kamerleden, de militaire leiding van de landmacht werd voor het blok gezet en moest in de ontstane paniekstemming het VN-bataljon (dat op zo'n opdracht totaal niet was voorbereid) in recordtijd klaar stomen.

Het kwalijkste van alles was echter dat op grond van een verkeerde uitleg van de grondwet en de dienstplichtwet (art. 33) honderden dienstplichtigen onrechtmatig (want onvrijwillig) naar Libanon zouden worden gevlogen. Met alle verontwaardiging en menselijke ellende vandien.

In een artikel in EGO van maart 1979 vatten Frank Spoelstra en ik een en ander als volgt samen: 'Een politieke beslissing in Den Haag sloeg als een vloedgolf van militaire instructies naar het noorden. Assen en Zuidlaren werden concentraties van menselijke onzekerheid, paniek en niet zelden ontredendering.' Maar, daar hield het niet mee op. Want uiteindelijk bleef Dutchbatt in Zuid-Libanon van 14 maart '79 tot 31 oktober '85. En dan kan er heel wat gebeuren!

Rapport

En op die periode van zes en half jaar kan nu ook beter worden teruggeblikt doordat er pittig onderzoek naar is ingesteld. In april van dit jaar publiceerde de Directie Personeel Koninklijke Land-

macht namelijk een rapport: Nazorg ex-Unifilmilitairen. Bij de meer dan 8000 militairen die in die periode van zes en half jaar korter of langer in Libanon waren, is nagegaan hoe groot de behoefte aan nazorg is. Vooral met betrekking tot de psychische en psychosomatische klachten als gevolg van Libanon.

Welnu, afhankelijk van onder meer het beroeps of dienstplichtig zijn, een langer of korter verblijf, meer of minder gevaarlijke ervaringen daar, hadden 2½ tot 10% van de Dutchbatters dit soort klachten. En zochten er hulp voor. Of nog steeds! Is dat al een indrukwekkend gevolg van het verblijf in een semi-oorlogssituatie, het rapport van de DPKL vertoont nog ander deprimerend materiaal. Er is ook een lijst opgenomen van alle belangrijke gebeurtenissen, van ongelukken, doden, aanslagen, incidenten, gijzelingen, beschietingen, ontvoeringen, overvallen, enz. in die Dutchbatt-periode. Ik tel er acht en tachtig. Dat is geen kinderspel. Als Israël dan op 6 juni 1982 met de operatie 'Vrede voor Galilea' Libanon opnieuw binnenvalt, is de vredesmissie van Unifil in feite mislukt. Bruut Israëls geweld won het van het vredeswerk. Dutchbatt werd kort nadien teruggebracht tot een compagnie die in oktober '85 het Nederlandse Unifilavontuur afsloot. Een gedenksteen voor de gevallen in dienst van Unifil is intussen in Assen aangebracht. En ongetwijfeld staan die nu ook in andere ex-Unifillanden. En Libanon zelf? Een nog verder verscheurd land met een hoofdstad Beiroet als voorpost van de hel op aarde.

Werkelijke belangen

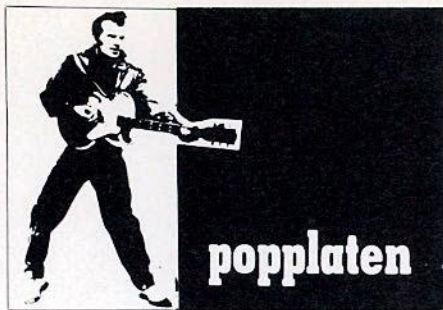
Ook door Dutchbatt blijft de vraag levend welke belangen in '79 werkelijk speelden om een deelname aan Unifil te rechtvaardigen. En om daar mensen naar toe te sturen. Alleen maar het goede hart voor het vredeswerk? Of ook toen al beveiliging van het Arabisch oliegebied? Prestigezucht?

In elk geval kan nu worden vastgesteld dat de menselijke tol voor een ter plaatse mislukte Unifilmissie niet gering is geweest.

Of de Nederlandse deelname aan de actie 'Houdt de Perzische Golf open' uiteindelijk een – menselijk gezien – positiever balans zal opleveren dan het Unifilavontuur, moeten de Maassluis en de Hellevoetsluis ons nu gaan leren. Minister Van Eekelen zei het al: „Geen eenvoudige opdracht, want niemand kan precies voorzien welke omstandigheden u over vier weken zult aantreffen.“ En daarna, voeg ik er aan toe. Want, ondanks alle verschillen tussen Unifil en de uitzending van de twee mijnenjagers, zal er, vrees ik, één overeenkomst overblijven: dat menselijke belangen het moeten afleggen tegen sterk discutabele andere belangen.

En daarmee zijn de acties Perzische Golf ('87) en Unifil ('79) twee loten van een zelfde stam.

Joos Sinke



De Dijk-Wakker in een vreemde wereld

Er hoeven nog geen twee Nederlandstalige platen in dezelfde periode uit te komen of er wordt al weer gesproken over een opleving van de Nederlandse golf, die ons land zo hevig teisterde in 1982/83. Maar de zoveelste nieuwe elpee van Frank Boeyen is echt niet het begin van een nieuw golfje, het is meer een kwestie van een ouwe zeur die niet van ophouden weet. Nee, laten we ons dan maar beperken tot wat wel leuk is in de Nederlandstalige popmuziek heden-dage. De Dijk bijvoorbeeld. Met zo'n achternaam als de mijne zou het natuurlijk makkelijk zijn om te zeggen dat De Dijk met hun vierde elpee 'Wakker in een vreemde wereld' een dijk van een plaat hebben gemaakt, maar we kunnen wel stellen dat deze elpee tot het betere in zijn soort behoort. De Dijk maakt recht-voor-z'n-raap-muziek, stevige rocksongs, maar schuwt ook het rustiger werk niet.

In 'Sam Strong' schetst de belangrijkste man van De Dijk Huub van der Lubbe (zanger, tekstschrijver ook bekend van de film) op sublieme wijze het duistere leven van een privé-detective en ook in de andere nummers zit het tekstueel wel goed. 'Mag het licht uit' past zo in het rijtje Nederlandstalige klassiekers, die De Dijk al op hun naam hebben staan ('Bloedend hart' en 'Binnen zonder

kloppen'). Swingen is op deze elpee ook mogelijk, o.a. op het titelnummer en op de single 'Dansen op de vulkaan'. Het enige waar we nu nog op moeten wachten is de grote doorbraak van deze Dijk.

Pet Shop Boys-Actually

Schreef ik in een van mijn vorige recensies dat de meeste popjournalisten in een vorig leven actief bezig waren in de popmuziek, ook het omgekeerde komt voor. Een voorbeeld hiervan is Chrissie Hynde, maar er zijn ergere gevallen bekend.

Neil Tennant was ooit redacteur bij het Engelse Smash hits (vergelijkbaar met onze (s)Hitkrant) en vormt samen met Chris Lowe de Pet Shop Boys. Hun eerste single 'West end girls' was een leukere blanke rap en de opvolger 'Opportunities (let's make lots of money)' maakte in ieder geval duidelijk waar het de Pet Shop Boys allemaal om te doen is. Daarna ging het duo verder met het maken van (af en toe) lekker in het gehoor liggende deuntjes. Van de nieuwe elpee 'Actually' verschenen tot nu toe de singles 'It's a sin' en 'What have I done to deserve this' en deze leverden dankzij de al snel bereikte hit-status inderdaad heel wat geld op en lagen tevens lekker in het gehoor. Maar voor de rest maken de Pet Shop Boys eigenlijk net zulke vervelende muziek als ze eruit zien in hun clipjes en ook op de hoes van deze tweede elpee. In 'Shopping' maken de jongens van de dierenwinkel wereldkundig dat ook zij boodschappen doen en in 'Rent' geven ze te kennen van iemand te houden, aangezien die hun huur betaalt. Ja hoor, we trekken een blik synthesizers open, een lullig tekstje erbij en we zijn klaar. Brrrrr.

Little Steven - Freedom, no compromise

Aangezien de grote doorbraak van Bru-

ce Springsteen zich pas aftekende na het vertrek van Little Steven uit de Boss' begeleidingsgroep The E Street band, kan de indruk ontstaan zijn dat de inbreng van Steven van Zandt louter als negatief te bestempelen was. Niets is echter minder waar en het werk wat sindsdien van zijn hand is verschenen onderschrijft deze bewering. Tijdens een wereldtournee met de Boss kwam Little Steven achter de grote invloed dat zijn land, de VS, uitoefende op een groot deel van de rest van de wereld en besloot hij dat hij als popmuzikant in een goede positie verkeert om zijn stem daartegen te laten horen. Met een keur van artiesten ageerde hij tegen collega's die zich verriikten in het blanke Zuidafrikaanse paradijs Sun city. Op z'n nieuwste plaat 'Freedom, no compromise' maakt Little Steven zich druk over de uitbuiting van fruitplukkers, wederom Zuid-Afrika, de Amerikaanse regering, politieke partijen e.a. Hij weet deze geëngageerdheid gelukkig te combineren met een gezonde dosis swing en het resultaat is een voortreffelijke elpee. Muzikaal heeft Little Steven zich ook voor de rest van de wereld niet afgesloten, er zijn invloeden te horen uit o.a. Afrika ('Pretoria') en Jamaica ('Native American').

Waar hij voor staat, laat Little Steven verder nog weten door een lijst te geven van aanbevolen literatuur (o.a. Nelson Mandela) en een adressenlijst van goedgekeurde instanties (o.a. Amnesty International, het ANC en zijn eigen fanclub).

Claw Boys Claw - Crack my nut

Het komt uit Nederland en speelt alle zalen plat. Een echt raadseltje is dit niet meer te noemen, want de Claw Boys Claw hebben al een aantal keren door Nederland getoerd en daarbij een verpletterende indruk achtergelaten. Eén van de grootste slagen werd geleverd op Pinkpop, vorig jaar en ook daar waren de Claw Boys Claw glorieus winnaar, bedolven onder een complete fruitwinkel en veel graspollen. De platenverkoop is tot nu toe iets minder overdonderend. De in 3 uur opgenomen debuutelpée 'Shocking shades on...' en de opvolger 'With love from the boys' verkochten niet zodanig als je zou verwachten bij de beste Nederlandse live band. Vandaar misschien op de nieuwe elpee 'Crack my nut' niet alleen een geheel nieuw logo, maar ook de wat gepolijstere muziek en minder van dik hout zaagt men planken. Meer dan op de vorige albums neemt de groep wat gas terug op 'Crack my nut', maar ook dat kan de groep aan ('Like lovers do' en 'Get up'). Maar gelukkig wordt ook de grote versnelling gehanteerd en zo hoor ik de groep het liefst ('Barbie dolls'). Er is zelfs plaats voor geheide meezingers ('Teenage heartattack' en 'Give me a break'). Al met al bevestigt Claw Boys Claw met deze elpee de status die de groep heeft als meest opwindende band van Nederland.

Evert van Dijk



De oorlogsmisdaden na de Tweede Wereldoorlog

Er is nog steeds veel nieuws over de oorlogsmisdaden uit de Tweede Wereldoorlog. De Oostenrijkse president Waldheim wordt er van beschuldigd, maar zijn aanhangers wijzen er op dat deze man 'als soldaat niet meer heeft gedaan dan zijn plicht'.

Ook na 1945 zijn er oorlogen gevoerd. Ook na 1945 hebben militairen hun 'plicht' gedaan en dus zijn er, ook na de Tweede Wereldoorlog, oorlogsmisdaden gepleegd.

Een bekend voorbeeld is My lai, dat dorp in Vietnam dat werd uitgemoord door Amerikaanse militairen. Er is een proces geweest, de bevelvoerende officier heeft terecht gestaan, maar hij is er nog genadig van afgekomen. Toch is My Lai HET voorbeeld van een oorlogsmisdaad in Vietnam, maar het was geen uitzondering, want die hele oorlog was verre van fatsoenlijk. Die oorlog was van zichzelf al een agressieoorlog en als zodanig al een oorlogsmisdaad, evenals het een oorlogsmisdaad was dat Zuid-Vietnam werd ontbladerd en dat Noord-Vietnam genadeloos werd gebombardeerd. In die zin zijn de oorlogsmisdaden, in Vietnam begaan, nooit terecht.

Koloniale oorlogen

Je hebt trouwens in alle koloniale oorlogen oorlogsmisdaden gehad; dat kan ook haast niet anders want koloniale oorlogen zijn oorlogen van het racisme en daarin telt een mensenleven van het 'geminachte' ras nog minder dan dat van een 'broedervolk'.

Dat zijn walgelijke begrippen: 'minderwaardig ras' en 'broedervolk' maar zo denken racisten wel. En zo worden koloniale oorlogen gevoerd: ook door Nederland in Indonesië, al noemen we die hardnekkig 'politionele acties'.

Er is bij mijn weten in die oorlogen nooit één oorlogsmisdaad terecht. Ook bij de Portugese koloniale oorlogen van zo'n 15 jaar geleden zijn onzegbare gruweldaden gepleegd, die je absoluut 'oorlogsmisdaden' mag noemen. Wiryamu herinner ik mij, het massagraf daar. En het verhaal over de moord op het 4-jarige meisje Chinteya is me bijgebleven. Nooit is er één mens veroordeeld wegens zo'n oorlogsmisdaad.

Zuid-Afrika

En wat Zuid-Afrika uitspookt in eigen land en in de buurlanden: de agressie van de apartheid moet op zichzelf al gerekend worden tot de oorlogsmisdaden. Daarbij komen dan nog de martelingen, de wreedheden, de massamoor-



den op het niveau van de nazi's.

Maar: ze worden niet terecht en dergelijke oorlogsmisdaden krijgen vaak zelfs niet eens de aandacht in de pers. Misschien is het verschil met de oorlogsmisdaden uit de Tweede Wereldoorlog, dat Hitler-Duitsland nu eenmaal heel duidelijk de oorlog heeft verloren en dus kunnen de Duitse nazi's en hun trawanten terechtstaan als oorlogsmisdadigers. Want het Hitler-regiem bestaat immers niet meer om ze in bescherming te nemen. De vijand is verslagen.

Berechten

Maar wie dwingt de koloniale mogendheden om hun eigen oorlogsmisdaden te laten berechten? En wie laat Zuid-Afrika voor zijn oorlogsmisdaden terecht staan?

Ik ben zeer voor berechting van oorlogsmisdaden uit de Tweede Wereldoorlog en ik vind bijvoorbeeld dat je Waldheim net zo lang moet dwarszitten tot hij af treedt.

Maar we moeten daarbij wel beseffen dat de oorlogsmisdaden zijn doorgegaan. En de misdaden tegen de vrede zijn doorgegaan en de misdaden tegen de menselijkheid zijn doorgegaan.

Want dat soort misdaden worden niet alleen gepleegd door 'de vijand', maar of we dat leuk vinden of niet, ze worden ook gepleegd door 'de bondgenoten', 'de eigen mensen', 'blanken', 'christenen', 'vrienden'.

Karel Roskam

Johnson en Rijkaard: inpassen of aanpassen?

Nog niet zo lang geleden, maar wel voor het vertrek van Ruud Gullit naar Italië, vond in de Bijlmermeer een feest plaats van Surinamers. Een sportfeest. Alle Surinaamse voetbal-, karate- en atletiek-coryfeeën waren geïnviteerd om te getuigen van de waarde, die sport in iemands leven kan hebben. Vooral in het leven van misschien doelloos in het koude Nederland rondlopende Surinaamse jongeren.

De bijeenkomst was georganiseerd in een betonnen ruimte zoals de Bijlmermeer die tamelijk veel kent. Een van oorsprong zeer sfeerloze ruimte. Gullit was gekomen. Vanenburg ook en Menzo. Nellie Cooman niet, want die zat in een buitenlands trainingskamp. Ze zond bericht, dat haar absentie haar bijzonder speet. De spreekstalmeester, een drukke maar oprechte boodschapper, vertelde het.

Er was geroezemoes en gerook. Muziek tussendoor. Binnen een half uur heerste er een sfeer, die Nederlanders op de vroege nuchtere avond nooit bewerkstelligd zouden hebben. Nederlanders komen om half twaalf 's avonds op een feest. Ze hebben dan al wat kunnen drinken om de remmingen weg te nemen.

Rijkaard en Gullit

Frank Rijkaard was de aardigste, hoewel ze eigenlijk allen even aardig waren. Rijkaard was een beetje somber, hij vertelde heel eerlijk hoe moeilijk het leven soms is. Hij werd geacht te vertellen, hoe mooi sport kan zijn, maar overtuigend klonk het niet.

De vrijbuiters Gullit was op zijn gemak. Menzo was aandoenlijk in een vreemde

ongebreidelde, die het meest op onschuld leek. Ze waren allen blij onder Surinamers te verkeren.

Gullit is naar AC Milan gegaan, Rijkaard niet. Hij had Gullit graag willen volgen naar PSV en Milaan, want Gullit is een voorbeeld voor hem. Hoe red je het in een eigenlijk vreemde cultuur? Gullit kende Nederland, maar ook zijn verschillen met Nederland. Hij vond een tussenweg: Italië. Rijkaard is misschien minder moedig, minder zelfbewust. De rasvoetballer, die misschien op een verre Afrikaanse en dus anonieme transfer wacht. Die in Zaïre zou moeten spelen en daar de voetballers zou moeten inspireren. Het is zeer onwaarschijnlijk, dat in Zaïre plotseling allerhande Nederlandse correspondenten opduiken.

Zwarte atleten

Een paar maanden na de bijeenkomst in de Bijlmer vond het wereldkampioenschap atletiek plaats. In Rome. Had er niets mee te maken. Of misschien toch. Van de Amerikanen waren het voor negentig procent zwarten die medailles haalden. De Afrikanen leverden buitengewoon mooie en goede prestaties. De Canadees Ben Johnson liep een wereldrecord van 9,83 op de 100 meter, maar hij benadrukte ook zelf zijn Jamaicaanse oorsprong. Wie het goed deden in de Engelse en Franse ploeg waren voornamelijk atleten uit voormalige overzeese gebiedsdelen, zoals dat zo mooi heet. Zwarte atleten dus.

De uitzondering in Rome vormde de Oostduitse equipe. Een witte ploeg. Zeer wit zelfs. Maar ook een ploeg die met de zwarte Westerlingen veel gemeen had. Of misschien maar één ding: weten wat en waarom je het doet. De Kenianen, die in Rome wonnen, ambiëren de sprong naar Amerikaanse universiteiten. Die sprong kan maatschappelijk van enorme betekenis zijn. De Amerikaanse zwarten op hun beurt kunnen in eigen land – en zeker in bepaalde staten van hun eigen land – alleen met de meest uitzonderlijke prestaties 'status' verwerven. Denk aan de 'Black Power'-beweging van de eind zestiger jaren. Als Amerikaanse sprin-



Ben Johnson

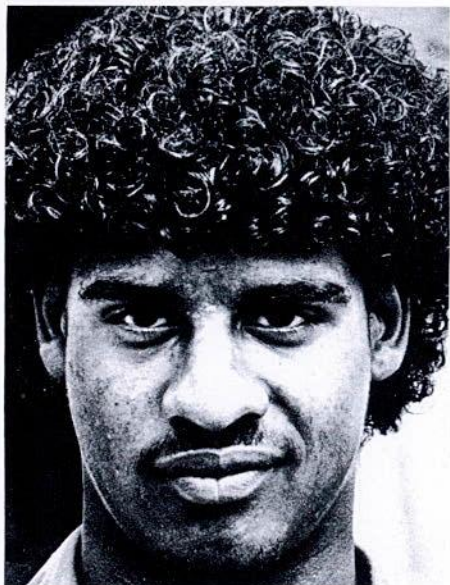
ters sneller bleken dan de rest van de wereld, hieven ze een zwarte vuist: „We hechten niet aan deze zege; we willen erkenning als mens, ook als niet-hardlopend individu“.

Geestkracht

In Oost-Europa weten de atleten ook wat ze willen. Uitzonderlijk talent geeft ze de mogelijkheid dingen te ervaren, die niet voor anderen zijn weggelegd. In Oost-Europa ben je iemand, als je fysiek presteert. Omdat daar de sportprestatie niet louter als fysieke verrichting wordt gezien: je moet er ook geestkracht voor hebben. Een geestkracht, die in de topsport zo dikwijls onderschat wordt. Maar in Oost-Europa wordt die geestkracht of het samenspel van eigenschappen, dat leidt tot schitterende prestaties, wél op prijs gesteld en gehonoreerd.

Wat is nu het verband tussen Gullit en het WK in Rome aan de ene kant en Rijkaard en de 'Westerse mislukking' anderzijds? Het klinkt primitief, maar Rijkaard lijkt iets van zijn spontaniteit ingeruild te hebben voor Westerse waarden, terwijl Gullit of Johnson in bijna alle opzichten zichzelf zijn gebleven. Ook zij hebben de materiële verlokkingen natuurlijk onderkend en van de mogelijkheden gebruik gemaakt. Maar niet iedereen is even sterk. Niet iedereen kan zichzelf blijven. Dat weten bij uitstek witte topsporters. Rijkaard weet het sinds enige tijd ook. Harde kritiek op hem wordt er niet door gerechtvaardigd. Hij heeft het moeilijk genoeg.

Hans van Wissen



Frank Rijkaard

Goedmoedige, groteske en grimmige stripverhalen

Uit het grote aanbod stripboeken kozen we deze keer een drietal totaal verschillende albums. Van de onderhand klassieke Vader-en-Zoon strip van Peter van Straaten kwam onlangs het zestiende deel uit. De uit Polen afkomstige Franciszka Themerson maakte een stripversie van Ubu Roi, het beroemde poppenspel uit de vorige eeuw over een bandeloze en gewetenloze machthebber. Het derde album is de even roerende als schrijnende strip 'Maus' van de Amerikaan Art Spiegelman over de jodenvervolging in nazi-Duitsland.

De opmars van het stripverhaal is nog lang niet uitgewoed. Zoals uit het bovenstaande duidelijk blijkt krijgen de meest uiteenlopende thema's een getekende vertaling. Wat men ook van stripverhalen vindt, ze zijn gewoon niet meer weg te denken uit onze cultuur.

Generatieconflict

Van de bekende strip Vader-en-Zoon verscheen onlangs alweer de zestiende(!) bundel – de twee reuzenalbums niet eens meegerekend – met als titel 'Vader en Zoon literair'. Peter van Straaten is illustrator van Het Parool en politiek tekenaar van Vrij Nederland. Zo'n twintig jaar geleden startte hij in Het Parool met zijn stripverhaal Vader en Zoon – aanvankelijk drie keer per week, later dagelijks – dat het generatieconflict in korte levendige schetsjes tot zijn ware afmetingen terugbrengt. Het zijn de belevenissen van een conservatieve vijftiger en zijn eeuwig studerende linkse zoon Hans, die kiffen over de dingen van alledag zoals geluk, mannelijkheid, omgang met vrouwen, TV-programma's het NOS-journaal, Simonis, dienstplicht voor vrouwen, yuppies, de landelijke en internationale politiek (van het kabinet Lubbers tot Reagan en Gorbatsjov). Zelfs na zoveel jaren doen de goedmoedige strips van Peter van Straaten het nog steeds uitstekend, het nivo blijft onwaarschijnlijk hoog. De tekenaar lijkt nog minstens zo vitaal als zijn striphelden. Heel plezierig dat de niet Paroollezers, via de kostelijke bundels, de avonturen van Vader en Zoon toch op de voet kunnen blijven volgen.

Zwarte humor

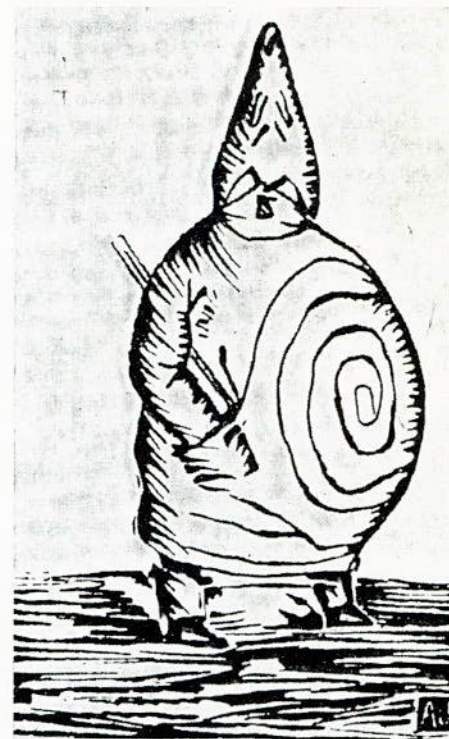
Geïnspireerd op een leraar van zijn middelbare school schreef Alfred Jarry (1873-1907), op vijftienjarige leeftijd, het marionettenspel 'Ubu Roi'. De opvoering van het stuk ontketende destijds een storm van protest door de absurde humor, het anarchistische karakter en (vooral) het vulgaire taalgebruik.

Hoofdpersonen in dit spel zijn Ubu en zijn vrouw, groteske figuren, die afwisselend uitblinken door dwaasheid, boosheid, lafheid en onbedwingbare heerszucht. Ubu, een vertrouwensofficier van Koning Wenceslas van Polen, is een slappeling wiens levensdoel lijkt te zijn te heulen met de machthebbers. Hij wordt echter door zijn vrouw, die geen vrede heeft met zijn ondergeschikte positie, op listige wijze aangespoord naar de troon van Polen te dingen. Wanneer hij daarin slaagt geeft hij zich – volstrekt gewetenloos – over aan wrede heden en laat hij zich kennen als een hebzuchtig en vraatzuchtig wezen (hij stelt onvoorstelbare belastingen in op huwelijken en sterfgevallen en gaat zelf van dorp tot dorp zijn belastingen innen). Een opstand breekt uit, waarbij de opstandelingen de steun verwerven van de Russische tsaar. Ubu trekt ten oorlog, maar slaat bij het eerste de beste schot al op de vlucht. Ternaauwernood weten Ubu en zijn vrouw aan de dood te ontsnappen.

De uit Polen afkomstige Franciszka Themerson maakte van Jarry's spel het stripverhaal 'Ubu'. Haar interpretatie beweegt zich, zowel qua tekst als tekening, vrij dicht bij de oorspronkelijke



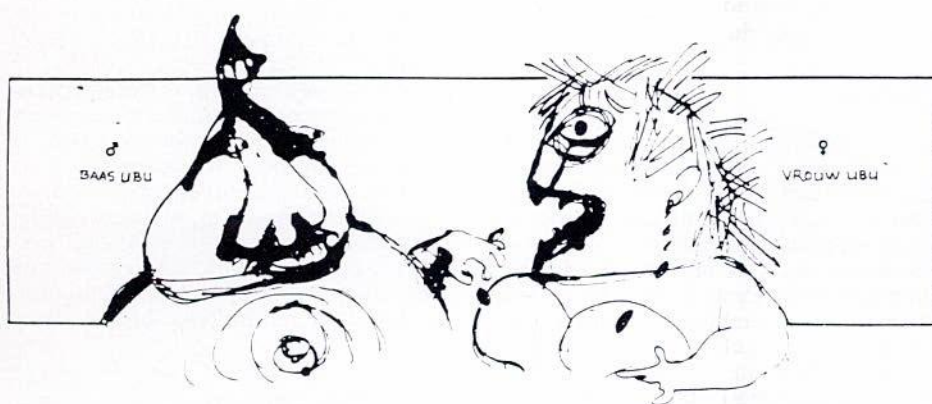
Alfred Jarry (1873-1907) en ...



... zijn tekening van 'Lepère Ubu'

versie. Desondanks heeft zij een originele strip afgeleverd die er zijn mag. Wanneer men bedenkt dat zij deze strip reeds in 1951 vervaardigde, is er zelfs sprake van een indrukwekkende prestatie. Immers net na de oorlog stond de strip nog in de kinderschoenen en was conventie troef. Sterker nog, conventie moest nog gestalte krijgen. Themerson





De Ubu's van Franciszka Themerson

spotte echter toen reeds met alle gangbare (en latere) stripregels en -opvattingen. Om slechts een voorbeeld te noemen: Personages bewegen zich net zo vaak binnen als buiten de kaders met als resultaat een optimaal effect aan beweging en gebruik van ruimte. Een beetje stripliefhebber zal van dit album zeer genieten.



'Maus' van Art Spiegelman

Holocaust

Is het mogelijk de afschuwelijke geschiedenis van de jodenvervolging in het Europa van Hitler in een stripverhaal gestalte te geven? Art Spiegelman laat daar in zijn stripboek 'Maus' geen twijfel over bestaan.

Schrijver/tekenaar/uitgever Spiegelman, zoon van Pools/joodse ouders, na de oorlog in Zweden geboren en nu wonend en werkend in de Verenigde Staten, heeft werkelijk een buitengewoon stukje werk afgeleverd.

In 'Maus' (het eerste deel van een trilogie) laat Spiegelman zijn vader bij stukjes en beetjes in het verleden terugblikken. Hij interviewde als het ware zijn vader over de verschrikkingen van de jodenvervolging en stelde uit de moeizaam verkregen brokstukken een helder geconstrueerde vertelling samen. Het nu uitgekomen deel beslaat de periode van het nog betrekkelijk goede leven in het vooroorlogse Polen tot Auschwitz. Spiegelman transformeerde nazi-

Duitsland tot een menselijke muizenval met joden als muizen, Duitsers als katten en Polen (vanwege hun anti-semiotisme) als varkens.

Dialogen en tekeningen gaan door hun eenvoud tot het uiterste, waarbij enerzijds de maker zorgt voor de nodige afstand tot dit zo gevoelige onderwerp, anderzijds ziet hij kans op de juiste momenten een verfijnd cynisme te etaleren. Een grimmig stripboek dat lang na-schrijft!

Wim Heij

'Vader en zoon literair' door Peter van Straaten verscheen bij uitg. Van Genep te Amsterdam (f 12,90) 'Ubu' door Franciszka Themerson/Alfred Jarry bij de Bezige Bij te Amsterdam (f 17,50) en 'Maus' door Art Spiegelman bij Bruna te Utrecht (f 22,50).

Tot eind maart is in het Nationaal Oorlogs- en Verzetmuseum te Overloon (N.Br.) een tentoonstelling te zien van het werk van Art Spiegelman.

De werkloosheid kan eindelijk omlaag

Dankzij ruzie tussen Pont en Lubbers

Als we er in 1990 niet in slagen het aantal werklozen beneden de 500.000 te brengen, dan is dat de schuld van de vakbeweging. Aldus premier Lubbers tijdens het najaarsoverleg tussen de regering, ondernemers en de vakbeweging. Mensen die erbij waren vertelden achteraf dat de normaal zo rustige minister-president bijna door het lint ging. Waarom eigenlijk? Drie dagen ervoor, op Prinsjesdag, wist premier Lubbers immers al dat de werkloosheid nauwelijks zou dalen.

Hans Pont (FNV) zei tijdens het najaars-overleg alleen nog aan loonmatiging te willen meewerken, als regering en ondernemers de werkloosheidsbestrijding serieus zouden nemen. Bovendien moet het volgens Pont afgelopen zijn met het aantasten van de koopkracht van de laagstbetaalden. Hij bedoelde daarmee vooral het afschaffen van het recht op bijstand voor uitwonende jongeren onder de 21, het afschaffen van het minimumloon voor jongeren van 14 tot 17 jaar, de verlaging van het minimumloon voor 24-jarigen met 15 procent, de kortingen op de huursubsidie en de eigen bijdragen voor de tandarts en de specialist.

Maar vooral de eis van de werkgevers, dat werknemers de lonen moeten matigen, zonder dat daar afspraken voor de werkgelegenheid tegenover staan, schoot de vakbeweging in het verkeerde keelgat.

Loonmatiging

Premier Lubbers en de ondernemers willen dat de vakbeweging de lonen blijft matigen, zodat het bedrijfsleven de winsten kan opvoeren. Daarmee wordt volgens hen ook de werkgelegenheid bevorderd. Precies daaraan begint de vakbeweging een beetje te twijfelen. En niet helemaal ten onrechte.

Ten eerste, vergelijk de Nederlandse massale werkloosheid eens met de zeer lage werkloosheid in Noorwegen, Oostenrijk en Zweden. Dan valt op dat de loonontwikkeling in alle vier landen ongeveer gelijk was de laatste vijftien jaar. Hoge werkloosheid heeft dus ook met andere dingen te maken dan alleen met lonen.

Ten tweede, de afgelopen jaren zat de Nederlandse werknemer constant op of zelfs onder de nullijn. Collega-werknemers in het buitenland kregen er elk jaar rond de vier procent bij. Onze loonmatiging heeft niet kunnen verhinderen, dat de werkloosheid hier nog steeds een van de hoogste in Europa is. Kortom, loonmatiging is misschien goed voor de winsten van ondernemers, maar het is geen oplossing voor de massale werkloosheid.

Beleid

Hoe komt het dan dat in sommige andere landen de werkloosheid zo laag is? In het kort komt het er op neer dat in Oostenrijk, Noorwegen en Zweden het sociaal-economisch beleid 15 jaar lang gericht was op het voorkomen van werkloosheid. Een paar voorbeelden van de verschillen met het Nederlandse beleid:

Kanselier Kreisky van Oostenrijk zei altijd, dat hij liever het financieringsstekort omhoog liet gaan, dan de werkloosheid. Want, zei hij, schulden zijn uiteindelijk goedkoper dan werklozen. In dezelfde tijd zei de Nederlandse minister Van Aardenne, dat werklozen goedkoper zijn dan ambtenaren, zodat je dus het beste ambtenaren kon ontslaan om het financieringsstekort te verlagen. In Noorwegen worden om de werkloosheid te bestrijden – onder an-

dere – de schoolklassen verkleind, zodat iedereen die voor onderwijzer of leraar heeft geleerd ook aan de bak kan. In Nederland worden de klassen vergroot en leraren ontslagen, omdat de regering Lubbers de collectieve sector wil inkrimpen (de klassegrootte in Nederland is ongeveer 30, in Noorwegen circa 15).

Tenslotte Zweden. Daar wordt net als in Nederland door lage uitkeringen te geven, geprobeerd werklozen extra te prikkelen een baan te zoeken. Maar in Zweden wordt tegelijkertijd de werkgelegenheid in de collectieve sector uitgebreid, om ook aan iedereen die wil werken een baan te geven. Hier verdwijnen daarentegen de komende jaren tienduizenden arbeidsplaatsen bij de overheid.

Politieke keuzen

Dat enorme verschil in beleid komt niet uit de lucht vallen. In die drie landen is de vakbeweging erg sterk en zitten de sociaal-democraten in de regering. Zij leggen niet de nadruk op loonmatiging, winstherstel en verkleining van de rol van de overheid. Integendeel, in die landen is de rol van de overheid groot, omdat men denkt dat niet de marktsec-

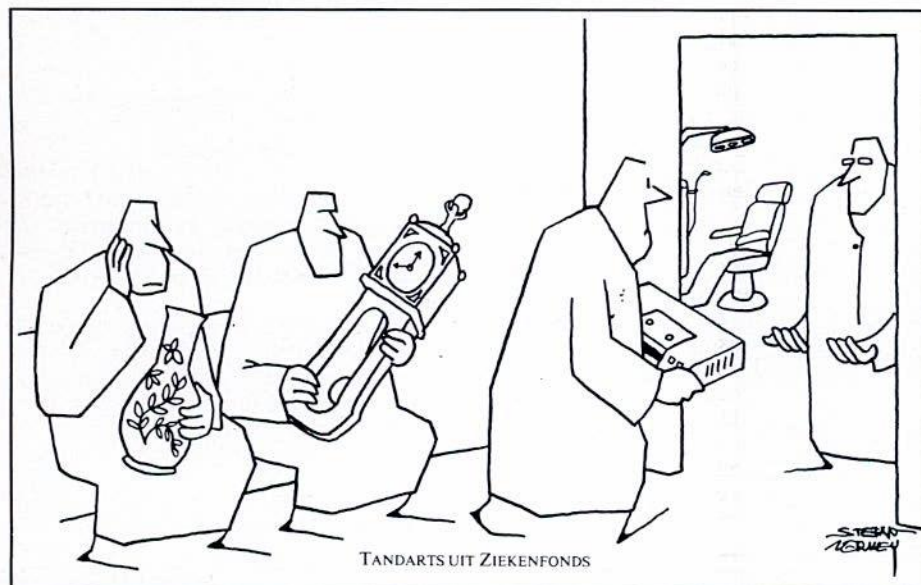
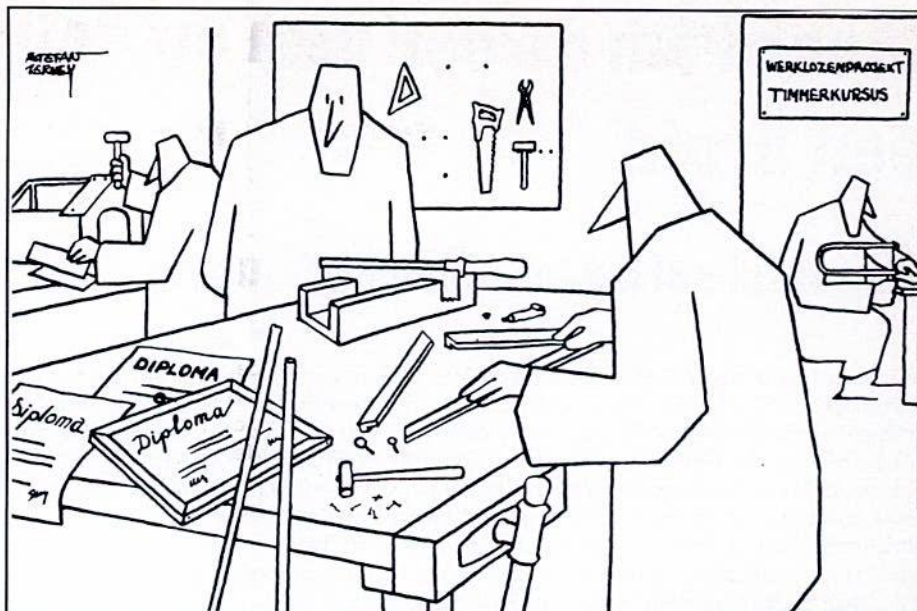


tor, maar alleen een grote en sterke overheid volledige werkgelegenheid kan garanderen.

In Nederland zit de PvdA meestal in de oppositie en heeft de vakbeweging weinig te vertellen. De regering-Lubbers en de ondernemers willen de rol van de overheid terugdringen, omdat ze de nadruk leggen op een sterk bedrijfsleven. En daarom ligt er in Nederland ook zo'n accent op loonmatiging. Maar ondertussen blijft de Nederlandse werkloosheid één van de hoogste van Europa.

De vakbeweging heeft er nu genoeg van. Ze weigert langer mee te werken aan loonmatiging als de ondernemers en de regering daar niets tegenover stellen: meer werkgelegenheid. Boter bij de vis.

Deze hardere opstelling van de vakbeweging leidt er misschien toe, dat premier Lubbers en VNO-voorzitter Van Le-de een beetje terugkrabbelen. En dat ze



inderdaad meer aan de werkloosheid gaan doen, willen ze met de vakbeweging tot overeenstemming komen over de loonontwikkeling.

Pas als dat gebeurt, als alle partijen alles op alles zetten om de werkloosheid te verlagen, is er een kans dat de werkloosheid echt fors zal dalen. Zo niet, dan blijft de werkloosheid massaal. En word je als dienstplichtige voor de keus gesteld: je bij het leger langdurig werkloos te scharen en gezien de kortingen op uitkeringen voor jongeren te vervallen in armoede, of bij te tekenen in de krijgsmacht. Er zijn leukere keuzes denkbaar.

Wessel Visser

Raadslieden – waar en wie

Bureau

Harderwijk
't Harde
Den Haag
Schaarsbergen
Utrecht
Seedorf (BRD)
Nijmegen
Seedorf (BRD)
Steenwijk
Breda
Arnhem
Oirschot
Hesepe (BRD)
Oirschot
Den Helder/Amsterdam
Amersfoort
Blomberg (BRD)
Harderwijk
Assen
Amsterdam

Naam

R. O. (Ronald) Battes
L. J. H. (Lex) Beekers
K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer
E. Y. (Ellen) Bremer
M. (Metske) Dekkinga
J. (Jan) Duijnhouwer
J. J. H. (Hans) Floris
R. P. (Rob) Geene
W. H. (Wim) Heij
C. H. (Kees) v. d. Hilst
C. C. (Tineke) Hundling
S. P. J. (Stef) Kessels
F. G. (Frits) v. d. Kolk
B. J. T. (Ben) v. d. Linden
L. A. (Anuscka) de Man
B. M. (Beernoud) Moojen
J. G. J. (Jan) Nauts
K. S. (Kees) Roza
W. (Wim) Reinders
H. (Hans) Schonk

Telefoon kantoor

03410-23911, tst. 2532
05255-2727, tst. 2087
070-166424/166425
085-532774
030-910266, tst. 243
09-4942814011, tst. 348
080-228200, tst. 145
09-4942814011, tst. 348
05210-15422, tst. 2173
076-273341
085-457311, tst. 2123
040-352913
09-4954613071, tst. 334
040-352913
020-5551251
033-638622, tst. 4221
09-4952357600, tst. 259
03410-23911, tst. 2532
05920-58499
020-5551251

Telefoon huis

03417-56628
077-662133
03480-14787
08308-1867
033-803142
09-494284647
04132-66346
09-4942812470
05210-13657
013-676578
020-717992
04760-74188
09-4925651292
04920-28423
072-338627
035-234907
09-4952356621
020-323785
05920-53015
075-178421

Hoofdraadsman
Stafradsmen
Coornherthuis
(vormingswerker)
(vormingswerker)
(raadsman)
(raadsman/direkteur)

J. F. (Joos) Sinke
F. (Frank) Spoelstra
J. (Jacques) v. d. Blink
J. (Jan) den Boer
J. J. (Jaap) Geuze
A. H. T. (Ad) Hornis

03404-14436
03404-14436
03404-14060
03404-14060
03404-14060
03404-14060

—
05709-2575
03404-20568
—
033-753628
030-937808

Moord om de eer van een bruid

'Chronicle of a death foretold'

Wij leven hier in het tolerante Westen, waar begrippen als eer en wraak tamelijk achterhaald zijn, althans in de betekenis waarin ze worden gehanteerd in 'Kroniek van een aangekondigde dood', de roman van Gabriel Garcia Marquez, die door Francesco Rosi werd verfilmd. Natuurlijk werkt tolerantie zoals wij die kennen, vaak excessen in de hand waar veel mensen langzamerhand niet erg gelukkig mee zijn. Maar nog altijd honderd keer liever dit, dan een situatie waarbij er doden vallen alleen omdat een meisje in haar huwelijksnacht geen maagd meer blijkt te zijn. En daar draait het allemaal om in deze geladen film.

De omstandigheden waaronder 'Chronicle of a death foretold' werden gemaakt, pasten uitstekend bij het macabere onderwerp van de film. In Colombia heerst een onmenselijk heet klimaat (40 graden gemiddeld), en cast en crew moesten voortdurend zwaar worden bewaakt tegen kidnappers. Maar dat heeft wel het nodige bijgedragen aan de zinderende sfeer van deze productie. Als de film begint, zien we op de achterplecht van een soort Mississippi-stoomboot die over een brede rivier vaart (adembenemend openingsbeeld!) de gestalte van een man. Hij fungeert als de verteller. Hij blijkt dertig jaar te zijn weggeweest, en keert nu terug naar z'n dorp, vergrijsd, gerespecteerd. Hij is arts, en hij is teruggekomen om een functie in het stadje te vervullen, maar ook om de nog altijd onverklaarde moord op zijn beste vriend, veertig jaar geleden, uit te zoeken. In een lange flashback zien we dan wat er precies gebeurd is.

Santiago Nasar is een knappe jonge man die met zijn moeder in een groot huis woont. Hij is een versierder, maar tegelijk ontwapenend in z'n jonge schoonheid. Hij maakt avances jegens de dochter van de huishoudster, maar

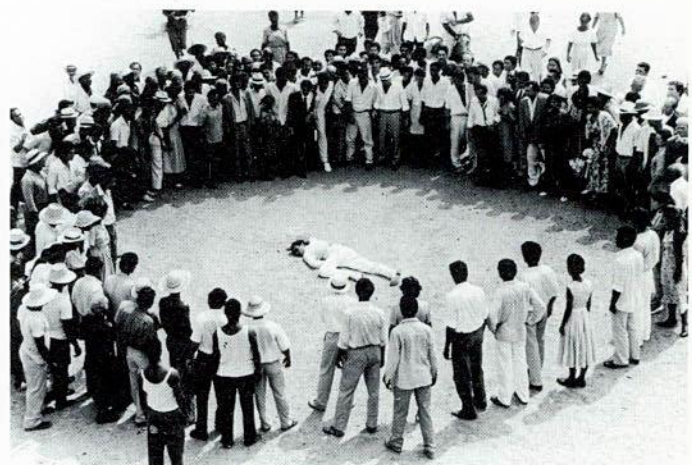
de felle moeder zorgt dat hij niet ver komt. 'Je bent al net zo erg als je vader', zegt ze veelbetekend. In het stadje woont ook de jonge mooie Angela Vicario. Streng bewaakt door haar tweelingbroers en haar ouders slijt ze haar dagen. Op een dag verschijnt er een jongeman ten tonele. Hij gedraagt zich behoorlijk macho, blijkt over veel geld te beschikken en laat dat goed merken ook. Hij heeft namelijk, zodra hij één blik op Angela had geworpen, besloten dat hij met haar wil trouwen. Angela voelt er aanvankelijk weinig voor, omdat z'n patserige manieren haar niet aanstaan. Maar haar ouders zijn blij met zo'n goede partij, en dan heeft een meisje niet erg veel in te brengen. Het huwelijk wordt voltrokken, de bruid lijkt toch heel gelukkig, de bruidegom is dat in elk geval zeker. Maar middenin de nacht wordt er op de deur van Angela's ouderlijk huis gebonsd, en Bayardo, de bruidegom, komt de bruid terugbrengen bij de verbijsterde ouders. Ze is geen maagd meer, en hij voelt zich diep teleurgesteld. Wanneer de vertwijfelde moeder haar dochter bijna mishandelt om aan de weet te komen wie haar eer geschonden heeft, gilt ze de naam van Santiago Nasar. Maar de vriend van Santiago twijfelt na dertig jaar nog al-

tijd aan die uitspraak, omdat Santiago zich, zoals hij zegt, tijdens het hele bruiloftsfeest zo volkomen onschuldig heeft gedragen. Als hij werkelijk de eer van Angela had aangetast, dan was hij wel gevlucht voordat dat uit kon komen. Hoe het zij, de broers van Angela besluiten om Santiago te gaan vermoorden. Volkomen openlijk praten ze erover in het plaatselijke café, ze slijpen hun messen en ze drinken zich moed in. Hoewel veel mensen van hun plannen op de hoogte zijn, doet niemand écht iets om ze van hun daad af te houden. Zo kan het gebeuren dat Santiago midden op de dag, voor het aangezicht van tientallen dorpsbewoners, wordt afgeslacht als een varken.

Meer dan alleen maar een verhaal over een gruwelijke misdaad, is deze film een aanklacht tegen onverdraagzaamheid, en vooral tegen passiviteit. Want deze moord had door zoveel mensen voorkomen kunnen worden. En dat geldt natuurlijk voor talloze misdaden, overal ter wereld. Francesco Rosi zegt zelf: „De film is voor alles een pleidooi tegen elke vorm van geweld, en vóór liefde die altijd moet overwinnen, onder alle omstandigheden!” Zelfs de beide broers vonden het verschrikkelijk om hun vriend, die Santiago was, te moeten vermoorden. De waanzin ten top dus, een oorlog in het klein: niemand wil het en toch gebeurt het!

Ornella Muti speelt de rol van de bruid, Rupert Everett is haar bruidegom. Anthony Delon, zoon van de beroemde Alain, speelt de ongelukkige Santiago Nasar. De schitterende onheilsmuziek van Piero Piccioni draagt veel bij aan de beklemmende sfeer van deze dramatische film. Maar wie was nu de schuldige, als 't Santiago niet was...?

Leo van Opzeeland



Rupert Everett en Ornella Muti als het bruidspaar en de vermoorde Santiago (Anthony Delon) in 'Kroniek van een aangekondigde dood'

film in 't kort

Havinck

Zoals bekend viel **Havinck** van Frans Weisz tijdens de Nederlandse Filmdagen in Utrecht aardig in de prijzen: Willem Nijholt kreeg een Gouden Kalf voor zijn hoofdrol en Frans Weisz kreeg de speciale persprijs (mede door mijn stem) voor de beste regie. Havinck is dan ook een prachtige, evenwichtige film geworden, beter dan het boek. Meestal is het andersom. In de film gaat het om de advocaat Havinck, getrouwd met een mooie maar



Anne Martien Loesberg als Eva in 'Havinck'

neurotische vrouw. Wanneer zij verongelukt, staat Havinck opeens voor de zware taak om z'n weerbarstige dochter Eva alleen op te voeden. Eva is vijftien, en heeft de ruzies tussen haar ouders op de voet gevolgd. Wanneer dan later blijkt dat Havincks vrouw zelfmoord heeft gepleegd, komt alles dat er aan die daad voorafging, opeens in alle hevigheid op Havinck af. Juist in die periode van zelfonderzoek maakt zijn vriendin, een opportunistische actrice, een einde aan hun relatie.

Het knappe van de film vond ik het feit, dat alle hoofdfiguren, die in het boek zeer afstandelijk worden beschreven, er onder de regie van Weiesz opeens een dimensie bijkregen. Ze werden niet sympathieker, maar in elk geval wel begrijpelijk in al hun gevoelens en tekortkomingen. Nijholt speelt een prachtige hoofdrol, waarmee hij eindelijk de erkenning kreeg die hem al veel langer toekwam. Verrassing was Will van Kralingen die met deze eerste filmrol als Havincks vrouw veel complimenten kreeg. Camerawerk was van de beroemde Italiaan Giuseppe Lanci.

De orionnevel

Nog een andere Nederlandse film ging kortgeleden in première, en daarover was ik al net zo tevreden. De jonge cine-



Han Kerckhoffs en Bert Kuizenga in 'De orionnevel'

ast Jurriën Rood maakte 'De orionnevel' zijn eerste lange speelfilm. De VPRO participeerde in de produktie, en de film zal t.z.t. dus ongetwijfeld via deze omroep op het scherm te zien zijn. In 'De orionnevel' speelt een wat landelijke, aan alle kanten mislukte dertiger, Gerdo, de hoofdrol. Gerdo's vriendin heeft het kortgeleden uitgemaakt, hij heeft geen werk en hij weet eigenlijk niet wat hij met z'n leven aan moet. In het park spreekt hij een jogger aan. Deze man is natuurkundeleraar en heeft daarnaast grote belangstelling voor de sterren. Hij neemt Gerdo mee naar huis, maar echt helpen kan hij hem niet. Later ontmoeten Gerdo en z'n vriend een derde man, een voormalige straathoekwerker die denkt dat hij precies weet wat Gerdo nodig heeft. Maar ook hij kan weinig doen aan de pessimistische levensvisie van de arme jongen, die z'n vriendin maar niet kan vergeten. De kinderen uit de klas van de leraar, de moeder van een van de leerlingen, allemaal gaan ze zich met Gerdo bemoeien. Maar het is de vriendin, Lisa, die hem uiteindelijk gewoon zegt waar het op staat: slapjanus, doe es wat! Jurriën Rood heeft met zijn film milde kritiek willen leveren op het gebrek aan drijfveren en initiatief dat hij bij veel van z'n leeftijdgenoten signaleert, en hij heeft dat geestig, origineel en lichtvoetig gedaan. De veelal onbekende acteurs (op Sylvia Holsteyn en Han Römer na) doen 't allemaal ook uitstekend. Bert Kuizenga als de wat duffe Gerdo is een trouwaille!

Raising Arizona

De Amerikaanse broers Joel en Ethan Coen maakten drie jaar geleden een



De kleine Nathan in 'Raising Arizona'

thriller, 'Blood simple', waar de Amerikaanse pers van op z'n kop stond. 't Was een sublieme film, spannend, intelligent, prachtig van kleur en perfect gespeeld. Zoiets wekt verwachtingen voor de toekomst. Die belofte hebben de beide broers nu ingelost met 'Raising Arizona'. Deze flitsende komedie gaat een totaal andere richting uit dan hun debuut: een kinderloos echtpaar ontvoert een baby van een rijke fabrikant, omdat die een vijfling heeft, maar later brengen ze de kleine toch weer terug. Wat de film zo bijzonder maakt is alles wat er om de rode draad van het verhaal heen nog wordt verteld. De hoofdfiguren, de sullige, goedige Hi en z'n emotionele vrouw Ed, zijn al ongewoon, maar er is eigenlijk niemand helemaal normaal. Of 't moest de kleine Nathan zijn, de baby waar alles om draait. 'Raising Arizona' laat zich moeilijk vertellen, ga 'm gewoon zien!

The untouchables

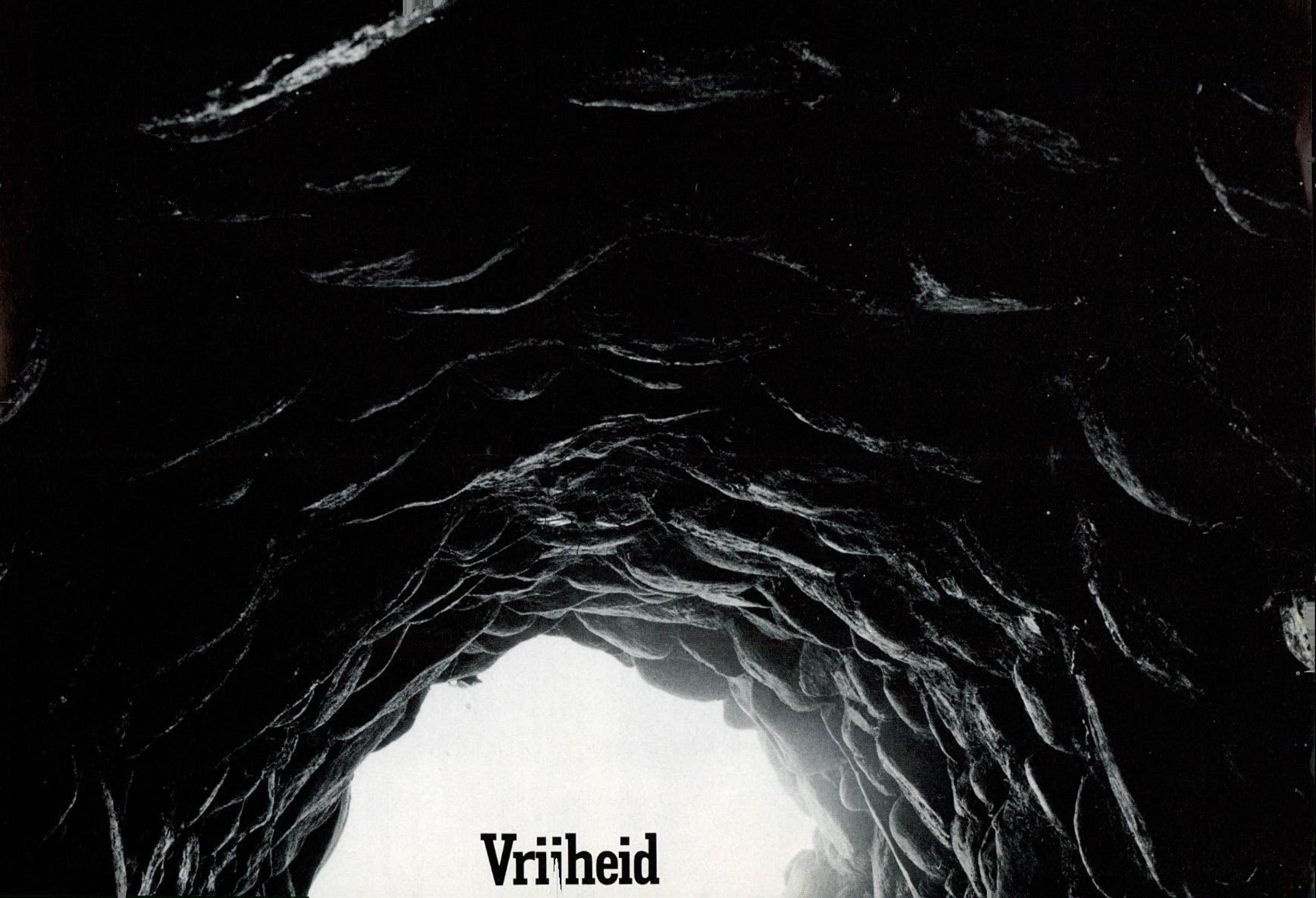
Brian de Palma, die met 'Scarface' al een op waarheid gebaseerde film afleverde over de drugsmafia in Miami, maakte met zijn versie van 'The untouchables' opnieuw een film waarvan de hoofdpersonen historische wortels hebben. Eliot Ness wordt door de overheid naar Chicago gezonden om de dranksmokkel een halt toe te roepen, en om een eind te maken aan de alleenheerschappij van de maffiakoning Al Capone. Geholpen door drie dienaren



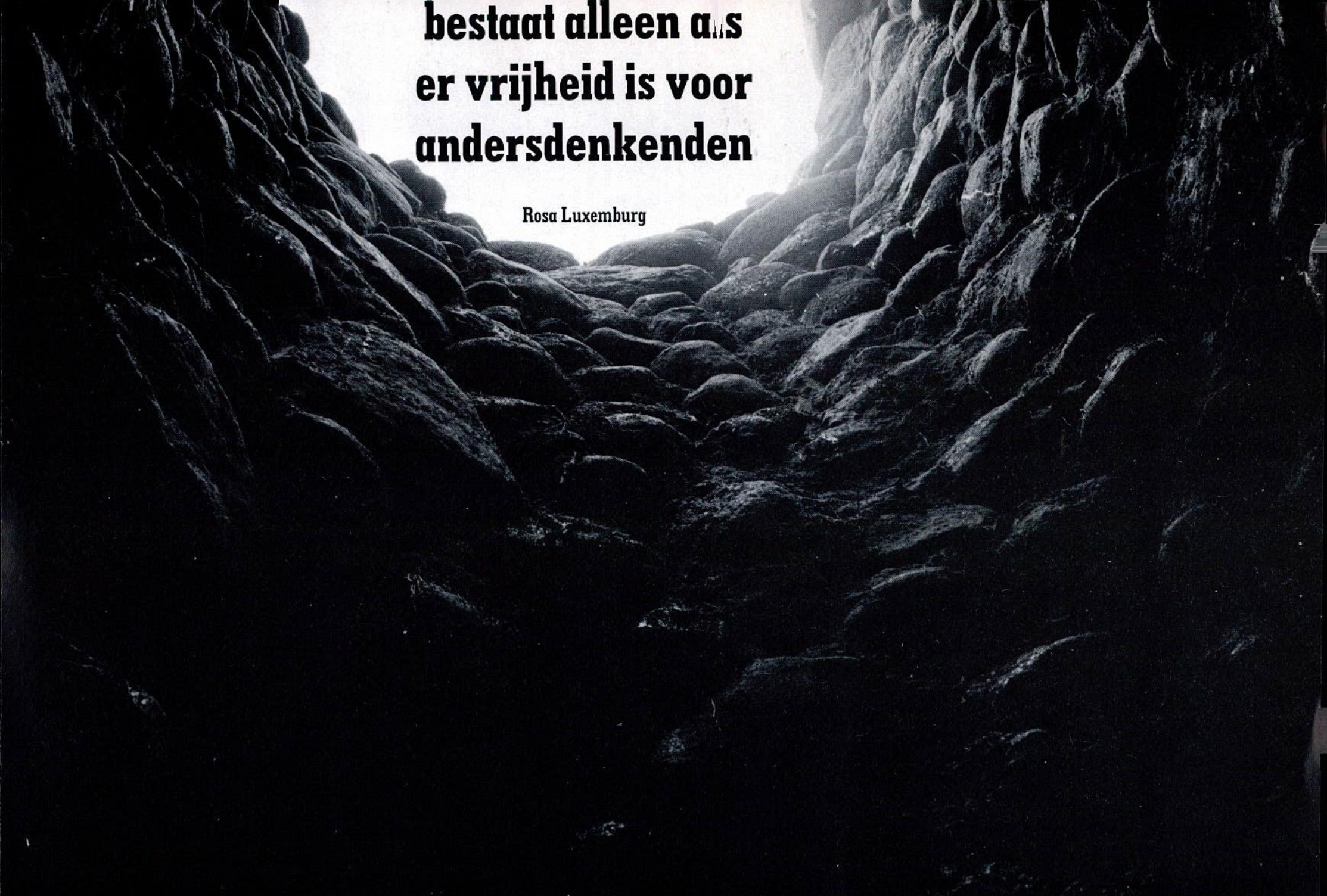
Robert DeNiro als Al Capone in 'The untouchables'

van de wet slaagt Ness er uiteindelijk in, z'n opdracht te volbrengen. De Palma heeft veel gevoel voor spanning en dramatiek, en hij heeft een enorme visie. Hij heeft de film groots opgezet, de lokaties trefzeker gekozen en de hoofdrollen uitstekend bezet. Kevin Costner is een bijna bedeesde Ness, Robert DeNiro is weergaloos als de meedogenloze Capone. Sean Connery speelt met de oudere politieman Malone de mooiste rol die ik ooit van hem zag. Veel geweld, maar in het kader van het verhaal natuurlijk onvermijdelijk. Adembenemende muziek van Ennio Morricone. Een belevenis!

L. v. O.



Vrijheid

A black and white photograph of a narrow, rocky path leading towards a bright light at the end of a tunnel. The path is composed of many small, rounded stones and is flanked by high, dark, textured rock walls. The lighting is dramatic, with the path and the light at the end being the brightest parts of the image, while the surrounding rock walls are in deep shadow.

**bestaat alleen als
er vrijheid is voor
andersdenkenden**

Rosa Luxemburg

Vrijheid is het grootste goed

Ali Aktürk in gevangenis om artikel over Pottier

In N.R.C.-Handelsblad van eind juli stond een informatie van Amnesty International betreffende Turkije. Met verbijstering las ik dat Ali Aktürk, 30 jaar oud, getrouwd en een kind, in juli 1985 met zijn vrouw gearresteerd werd, tijdens een operatie van de politie tegen de Turkse Socialistische Arbeiderspartij (TSIP).

Aktürk werd ervan verdacht voor die partij actief te zijn. Na de militaire coup van september 1980 werd de TSIP verboden, de partij bleef echter actief. Naar verluidt zijn Aktürk en zijn vrouw tijdens hun voorarrest gemarteld. De vrouw van Aktürk werd na een maand vrijgelaten. Zij en haar kind verkeren in behoeftige omstandigheden, doordat zij sinds haar gevangenhouding geen werk meer krijgt en het inkomen van haar man is vervallen.

Omdat ik de geschiedenis van het beroemde strijdlied 'De Internationale', in vele talen vertaald en over de hele wereld gezongen, tot in de finesses ken, kon ik mijn ogen niet geloven toen ik las, dat Aktürk werd veroordeeld tot 7½ jaar gevangenisstraf, omdat hij in 1979 een artikel publiceerde over de Franse dichter Eugène Pottier. Bij dat artikel had hij een afschrift van 'De Internationale' gevoegd.

Ongeveer anderhalf jaar geleden werd Aktürk opnieuw in staat van beschuldiging gesteld. De aanklacht was dat hij lid was van een verboden partij. De uitspraak die volgde op dit proces had plaats op 14 mei van dit jaar. Aktürk werd veroordeeld tot 5 jaar, 6 maanden en 20 dagen gevangenisstraf. Deze straf komt boven op de hem eerder opgelegde straf. Tegen dit vonnis van 14 mei heeft Ali Aktürk hoger beroep aangetekend, aldus Amnesty.

Wie was nu die bedreigende dichter op de achtergrond? Ik geef hier graag een korte levensbeschrijving van hem.

Eugène Edmé Pottier

Op 4 oktober van het jaar 1816 werd Eugène als zoon van een arme kistenmaker en emballeur in de Rue Sainte-Anne in Parijs geboren. Toen hij in 1887 stierf, had hij vele gedichten op zijn naam staan, o.a. de in 1888 door de Rijksse arbeider Pierre de Geijter getoonzette en daarna in vele landen vertaalde L'Internationale. Met recht kan Pottier de eerste proletarische dichter van Frankrijk worden genoemd.

Toen in 1966 zijn 150ste geboortedag werd herdacht, verscheen bij de uitgever François Maspero in Parijs zijn complete werk met illustraties van Gavarni, Daumier, Courber, Granville, Cham en Robida, een bewijs, dat de belangstelling en waardering voor deze arbeider, dichter, communard en auteur nog altijd zeer groot is. Het manuscript van



Eugène Edmé Pottier

de Internationale berust in het archief van het Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam.

Leergierig

Vanaf zijn vroegste jeugd heeft Pottier hard moeten werken. Hij was als jonge man bijzonder leergierig en kocht voor enkele stuivers boeken aan de vele stalletjes langs de Seine in Parijs. s'Avonds was hij veel op straat en luisterde naar de aanhangers van de z.g. Utopisten zoals Saint Simon, Babeuf en Fourier. De juli-revolutie van 1830 – hij is dan 14 jaar – is voor hem van beslissende betekenis. Hij wordt een militant strijder voor een betere samenleving en dat is hij zijn hele leven gebleven. In dat jaar schrijft hij zijn eerste gedicht met als titel, hoe kan het ook anders, 'Vive la Liberté' (Leve de Vrijheid).

Door veel lezen en intensieve studie, vooral geschiedenis, verruimt Pottier zijn blik op de maatschappij. Hij ont-

wikkelt zich, want hij is zich er terdege van bewust, dat men een revolutie niet alleen met de vuisten, doch ook met de hersenen maakt. Hij verslindt de werken van grote schrijvers zoals Scott, Voltaire, Cervantes en Stendhal en bezoekt musea en tentoonstellingen. Parijs is een stad vol actie en beweging, de suggestieve roep weerklinkt er: 'Werkend leven of strijdend sterven'. In het bewogen jaar 1848 ontstonden zijn eerste belangrijke gedichten. In 1864 sluit Pottier zich aan bij de Eerste Internationale van Karl Marx. Als de Frans-Duitse oorlog dreigt, richt de Franse sectie van de Internationale een oproep aan de Duitse arbeiders de oorlog te verhinderen. Pottier behoort tot de ondertekenaars van dit manifest.

Communard en balling

Het uitroepen van de Commune in 1871, Pottier weet dat maar al te goed, is een zaak van leven of dood. Daarom is hij overal op de barricaden waar strijd wordt geleverd. Hij wordt tot afgevaardigde voor de Commune gekozen namens het 2de arrondissement met 3352 van de 3600 stemmen. Op 21 mei dringen de troepen vanuit Versailles Parijs binnen en de dan 55-jarige Pottier behoort tot degenen die met de wapens in de hand (hij was adjudant van de Garde Nationale) het verzet organiseren. In bloed en tranen ging de Commune ten onder. Pottier verbergt zich en vlucht met vrouw en dochter naar België, waar hij het lied zal schrijven, dat hem onsterfelijk maakt.

Na de nederlaag was zijn strijd lust niet gedoofd. Integendeel, fel zijn zijn woorden, groot is zijn geloof in de uiteindelijke overwinning: 'L'internationale sera le genre humain' (De internationale zal de mensheid zijn).

Bij verstek ter dood veroordeeld, bereikt hij via België Gravesend in Engeland. Hij werkt aan de hulporganisatie voor de in ballingschap levende Communards, een instelling die door Karl Marx in Londen is opgericht. In 1873 kan hij naar Amerika emigreren. Hij woont met zijn gezin achtereenvolgens in Boston, Newark en Paterson.

Juist in die dagen wordt in de Verenigde Staten een Sociaal Democratische Arbeiders Partij opgericht. Hij blijft de onverzettelijke revolutionair, niets kan hem weerhouden de zaak van zijn klasse te dienen. Hij sticht een aantal afdelingen van de nieuwe partij. Toch zijn

gedicht

POST VIA MAICAO

Guyajira tegen de Venezolaanse grens
Het kamertje waar ik mag slapen, staat open.
In het licht van de patio staan in kakiuniformen
En en profil, Nederlandse militairen:
Staatje van Castro's katholiek gevang.
Ik zal teisteren en wakker houden tot er
Via Maicao, geld voor haar is overgemaakt.

The smell of perfume

Ik zit op
Maar verdomme, die het langst aanhoudt, is Van Der Helm
Zo jong en van zo'n drieëndertig jaar geleden.
Ik wil iets zeggen maar kan dat niet - zo Indiaans is
Het hier in Guyajira: Sigaretten geven wij.
Waarbij het zich versluerende van een Green. Mauriac.

Het nevenstaande gedicht is van Bea Vianen (Paramaribo, 1935 - R.K. Hindu) en het is afkomstig uit haar jongste bundel *'Over de grens. Gedichten 1976-1986'*. De ruim tachtig gedichten in deze bundel zijn in twee delen gescheiden: Caraïbisch Reliëf, met in hoofdzaak herinneringen aan en gedachten over Suriname en Zuidamerikaans Reliëf, met registraties van waarnemingen en ervaringen over de grens van landen en werelden.

Bea Vianen debuteerde in 1966 met het dichtbundeltje *Cautal*. Vervolgens publiceerde zij vier romans: *Sarnami*, hai ('69), *Strafhok* ('70), *Ik eet, ik eet, tot ik niet meer kan* ('72, '84, over schooljongens in een stadsinternaat), *Het paradijs van Oranje* ('73, '85, over het leven van Surinamers in Nederland) en een dichtbundel *Liggend stilstaan bij blijvende momenten* ('74). In 1979 verscheen nog de roman *Geen onderdelen*.

Van 1976 tot medio '86, toen ze naar Nederland terugkeerde, heeft Bea Vianen, met enkele korte onderbrekingen, in Zuid-Amerika gereisd en gewoond: Bolivia, Columbia, Peru en Ecuador. *'Over de grens'* verscheen bij In de Knipscheer, Haarlem, 90 blz., f 25,-.

de omstandigheden waaronder hij moet leven niet gemakkelijk. 'Oud en arm', zoals hij zelf zegt.

Terug in Parijs

De amnestie van 1880 brengt Pottier weer in Parijs terug, ziek, geen geld op zak, maar ongebroken. Hij staat weer vooraan in de strijd voor lotsverbetering. Tot zijn grote vreugde worden door zijn oude vrienden van de Commune, twee bundels gedichten van hem uitgegeven: *'Chants Revolutionnaires'* en *'Qui est le Fou'* (Revolutionaire liederen en Wie is de Gek).

Zijn uitvaart op 8 november 1887 werd een grootse demonstratie van de Parijse arbeiders. Ondanks sterk politie-toezicht was het de rode vlag die de baar van de Communard, dichter en socialist dekte. Aanvankelijk werd hij begraven op Père-Lachaise bij de Mur des Fédérés, waar in 1871 zoveel Communards werden terechtgesteld. In 1908 werd op deze begraafplaats een monument voor Pottier onthuld. De strijd voor een betere en rechtvaardiger samenleving heeft vele heldenfiguren gekend. Eugène-Edmé Pottier was zeker één van hen.

En dat zal ook wel het thema geweest zijn van het artikel van Ali Aktürk.

Jan Kooijman



Partijgenoten over partijgenoten... of de verloederding van de politieke moraal?

Ik vind, met Thorbecke: de kamer is er als medewetgever, en als controleur van de regering. Maar als ik zie wat er in de praktijk van terecht komt - ik was al niet optimistisch, maar m'n ogen zijn de laatste jaren wel opengegaan. De manier waarop de kwestie-Braks is afgehandeld! En de houding van mijn partij daarbij! Typisch voorbeeld van de hoerige wijze waarop de PvdA oppositie voert. Niemand durft zo'n man hard aan te pakken. Zo langzamerhand zijn kamerleden verlengstukken geworden van de regering. Ze willen hun kans niet verspelen om ooit een keer burgemeester te worden, of commissaris van de koningin. Kwispelstaartende honden zijn het, die onder de tafel van de macht zitten te wachten tot er een kruimel van afvalt. Nu moeten we weer gaan praten naar aanleiding van de zaak-Harry van den Bergh. Mag een kamerlid speculeren? Mag Scholten een bijbaan hebben? Wat zijn dat voor een vragen!

(Piet de Visser, Tweede Kamerlid PvdA, in *Vrij Nederland* van 19-9-87)

Ik ben altijd heel nuchter geweest als het om wapens ging: tweezijdige ontwapening en we moeten van kernwapens zien af te komen. Ik heb me altijd verschrikkelijk gestoord aan mensen, ook in mijn eigen kring, die de mondvol hadden dat de kruisraketten er niet moesten komen en vervolgens in een kabinet gingen zitten dat de kruisraketten verdedigde. Jan van Houwelingen is er een van. Hij heeft mij in mijn politieke leven steeds achtervolgd met prachtige ethische verhalen, maar zelf eenmaal op het groene kussen gezeten, praat hij anders. Daar kan ik slecht tegen.

Het was voor mij duidelijk dat ik nooit meer iets zou bereiken in de politiek, want als je 'straight-on' bent, trap je op te veel tenen. De politieke mores zijn anders dan vroeger

(Hannie van Leeuwen, oud-Tweede-Kamerlid CDA, in *Hervormd Nederland* van 12-9-87)



Brief Humanistisch Verbond aan de minister-president drs. R. Lubbers

Utrecht, 29 september 1987

Mijnheer de minister-president,

Hierbij vragen wij uw aandacht voor het zoveelste uitstel inzake een beslissing omtrent ons verzoek d.d. 20 april 1979 om het aantal humanistische raadsleden in de strijdkrachten in overeenstemming te brengen met de werkelijke behoefte. Het is voor het Humanistisch Verbond volstrekt onaanvaardbaar dat, nu het interim-rapport van de commissie Hirsch Ballin reeds geruime tijd is verschenen, de staatssecretaris opnieuw de kwestie voor zich uitschuift.

Vele jaren worden wij nu al in het ongewisse gelaten omtrent een politiek besluit inzake de verdeelsleutel bij defensie. Toen wij daartegen beroep aantekenden bij de Raad van State, meende deze dat enig uitstel nog aanvaardbaar was omdat de commissie Hirsch Ballin inmiddels was ingesteld en deze met voorrang advies zou uitbrengen over de praktische oplossing van het vraagstuk van de verdeling. Het getuigt ons inziens van onbehoorlijk bestuur dat negen maanden na het verschijnen van bedoeld (door uw regering zelf gevraagd) spoed-advies de eerstverantwoordelijke bewindsman nog geen beslissing wenst te nemen, kennelijk op basis van de "volstrekt tegengestelde reacties" van de betrokken genootschappen, zoals hij op 26 juni aan de vaste commissie van Defensie heeft geschreven. Het feit echter dat de genootschappen over de verdeelsleutel verschillend denken is geen nieuw gegeven. De commissie Hirsch Ballin is juist ingesteld, omdat telkens weer dit probleem zich voordeed; dit opnieuw vaststellen kan daarom niet als argument gelden om andermaal de beslissing uit te stellen. In zijn toespraak op 29 augustus in Amersfoort deed de staatssecretaris er nog een schepje bovenop door te stellen dat de oplossing van het vraagstuk "zeer veel tijd zal vragen".

Het ziet er dus naar uit dat wij wat de staatssecretaris betreft nog eens geruime tijd op het antwoord van de regering op onze aanvraag zullen moeten wachten. Het komt ons voor dat nu het moment is aangebroken dat u als coördinerend bewindsman in deze kwestie ingrijpt.

De pluriform samengestelde commissie van deskundigen, onder voorzitterschap van prof. mr. E.M.H. Hirsch Ballin, heeft een zowel vanuit principieel democratisch als vanuit praktisch oogpunt duidelijke oplossing aangeboden. In het belang van een adequaat aanbod van geestelijke verzorging in de strijdkrachten dringen wij met klem aan op een spoedig besluit uwerzijds.

Namens het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond
prof. mr. J. Glastra van Loon
(algemeen voorzitter)

In 1988 meerderheid van de Nederlanders 'van God los'

„Ik heet dan wel Ivo, maar eigenlijk heet ik Ivo Alphonsus Henricus Maria. Vier voornamen, daar ben je dan mee gezegend. En verder, nou ja kruisen. In de huiskamer stonden heiligenbeelden. Bij de trap was een plankje met kerkeboeken. De boekenkast was goeddeels RK, en vanuit huis zwermden je uit naar de RK-Kleuterschool, RK-lagere school, de RK-kerk.”

Dat zei tekstdschrijver Ivo de Wijs het vorig jaar in Kwartslag, de televisierubriek van het Humanistisch Verbond. 'Van God los' was het onderwerp waar Ivo de Wijs met verslaggever Joop van Tijn over praatte. Van God los, ja, dat was hij nu wel. Maar vroeger? „Dat geloof was alomtegenwoordig. Van dag tot dag, van uur tot uur.”

Schokkende cijfers

Vroeger, in 1960 nog, behoorden vier van de vijf mensen tot het een of andere kerkgenootschap. Vijftien jaar geleden was dat aantal afgenomen: drie van de vier. Nieuw onderzoek wijst uit dat volgend jaar de omslag plaats heeft: in 1988 is de meerderheid van de Nederlanders buitenkerkelijk. (Onder jongeren onder de 30 jaar is dat allang het geval: 60 procent van hen is buitenkerkelijk).

Maar ook al heeft de meerderheid de kerk verlaten, de kerk houdt de samenleving nog stevig in de greep. De vijftig of (zestig? zeventig?) procent buitenkerkelijke kinderen moeten het doen met 33 procent openbare basisscholen. Vijf (of zes?) van de tien jongeren gaan nooit naar de kerk. Maar één van hen kan op een openbare school voor lager beroepsonderwijs terecht, de andere negen moeten naar een protestantse of katholieke school.

In het boekje 'Ontkerkelijkheid en verzuiling' zijn al deze cijfers voor het eerst eens goed op een rij gezet. Erbij staat hoe groot de (buiten)kerkelijkheid landelijk, regionaal en in een aantal grote steden is.

De cijfers zijn schokkend. Hoe kan het, dat het geloof 'zijn' mensen zo lang in de greep houdt, vraag je je af.

Morbide

Voor Ivo de Wijs ligt dat duidelijk. Te-

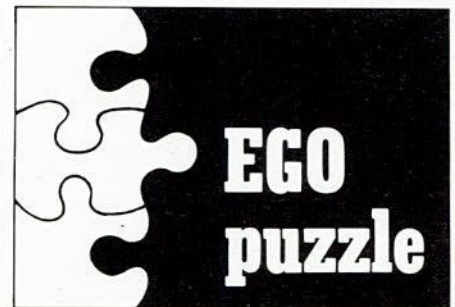
rug naar zijn interview met Joop van Tijn. Ivo: „Het was leuk en prettig. De wat morbide kanten van het geloof die dronk ik met gretigheid in”.

Wat waren er voor morbide kanten?

„Er was veel bloed aan dat katholieke geloof. Martelaren enzo. Allemaal met hun attributen in de kerk. Apollonia met de tanden omdat haar tanden werden uitgebroken. Simon met een zaag van anderhalve meter want die werd doorgezaagd. Laurentius werd geroosterd en sprak op het rooster liggend: „Draai me maar om, ik ben gaar aan die kant”. Je houdt er misschien wel iets aan over. Ik heb daar toch misschien een wat morbide humor aan over gehouden. Het fascineerde in ieder geval in hoge mate”.

'Ontkerkelijkheid en verzuiling' is een uitgave van het Humanistisch Verbond. Het is te bestellen door overmaking van f 17,- op gironummer 58 t.n.v. Humanistische Pers. Utrecht, o.v.v. 'Ontkerkelijkheid'.

Het boekje 'Van God los' is net herdrukt en nu ook weer te bestellen. Maak f 10,50 over op giro 58 o.v.v. Van God los en je krijgt het boekje zo snel mogelijk thuis gestuurd.

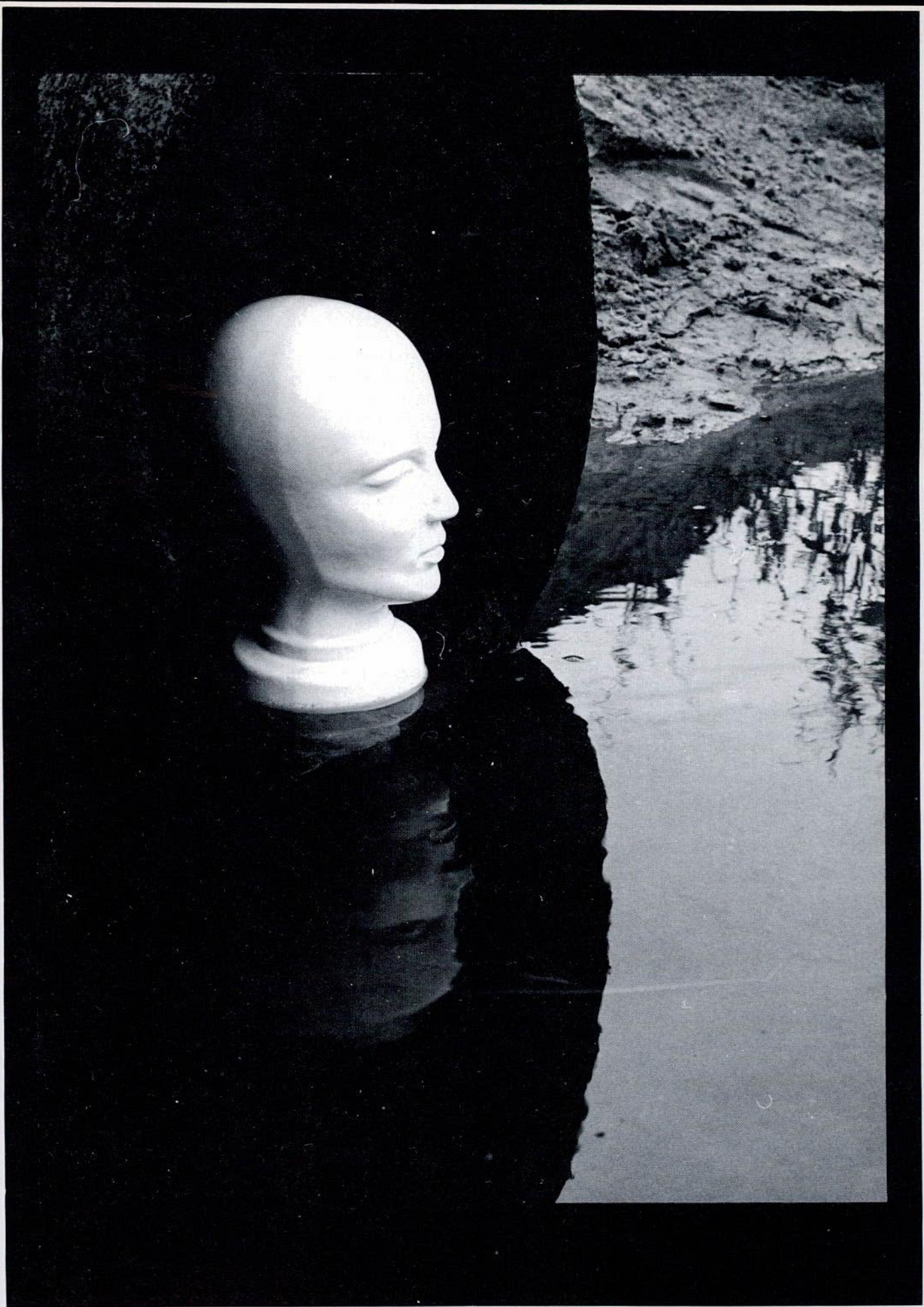


Vergelijkingen

De oplossing van de zandloper in het oktobernummer luidt als volgt: uitgever, veertig, gieter, Greet, reet, ree, re, e, en, ven, even, leven, voelen, vloeren, volleren.

Hieronder een viertal vergelijkingen, waarbij telkens twee synoniemen kunnen worden gevonden door de letters voor en na het = teken van volgorde te veranderen.

alk + ola	= lep + kaats + ijl
re + rol	= gaap + apie
eng + ame	= ijs + horc + lo
ici + mi + nel	= soda + lat



Werken op een b.d. tuinbouwbedrijf

„De eerste tijd staan ze een beetje vreemd te kijken, omdat het anders is”

Stel dat je de keus hebt: twee keer zoveel verdienen in de gewone landbouw of blijven staan op je inkomen van nu in de biologisch-dynamische landbouw. In de gangbare land- en tuinbouw wordt er veel met chemische bestrijdingsmiddelen gewerkt, met landbouwgif. In de b.d. landbouw gebeurt dat niet.

Zou je voor meer geld kiezen?

Reggy Waleson moet om die vraag grinniken. Voor hem is het niet het geld dat lokt. Voor meer geld zou hij het milieu niet willen verpesten. Dianne Waleson, zijn vrouw, merkt bij deze vraag op dat de meeste gewone tuinders ook niet veel meer zullen verdienen dan zij tweeën op hun b.d. tuinbouwbedrijf in Beemte Broekland, vlak bij Apeldoorn. Ego-redakteur Wim Reinders sprak met hen.

Je hebt de middelbare land- en tuinbouwschool op biologisch-dynamisch gebied gedaan, de Warmonderhof in Tiel. Hoe kwam je op het idee om daar heen te gaan?

Reggy: Ik heb altijd buiten willen werken en iets met milieu willen doen. Vroeger trok mijn vader met mij de stad uit en de natuur in. We zaten op een flatje in Rijswijk. Ik heb nog wel in de vliegtuigtechniek gezeten na een lts en mts-opleiding. Maar toen dacht ik: om zo 65 te worden, dat lijkt me niets. En omdat ik altijd met de natuur bezig was, ben ik gaan kijken welke mogelijkheden er nog meer waren. Heel toevallig kwam ik op de Warmonderhof terecht en het klikte meteen.

Dat is een b.d. opleiding. Was je daarmee bekend?



Reggy Waleson

Reggy: Dat was helemaal vreemd voor me. Maar daardoor was ik ook heel geïnteresseerd. De opleiding sprak me aan, ik vond dat het eigenlijk ook zó moest. Wat me het meest aantrok was de manier waarop de mensen met elkaar omgingen. En vanzelfsprekend ook hoe men naar de natuur keek en ermee omging.

Omgang met mensen

Je gaat naar een land- en tuinbouwschool en dan spreekt de manier waarop mensen met elkaar omgaan je het meest aan. Hoe kwam dat?

Reggy: Die ervaring, dat het contact met mensen het belangrijkste is, heb ik hier ook. De tuin komt op de tweede plaats. Ik heb daar geleerd om op een open manier met mensen om te gaan. We merken het hier ook met vakantiewerkers, die niets van de filosofie achter de b.d. landbouw afweten. De eerste tijd staan ze een beetje vreemd te kijken omdat het anders is. Er is ook niet de gewone baas-werknemer verhouding. Na een tijdje merken we dat ze steeds terug blijven komen of iets van zich laten horen, al hebben ze hier zes jaar geleden gewerkt. Ik vind het leuk om op zo'n manier met mensen gewerkt te hebben. Die sfeer was er op de Warmonderhof ook. Eigenlijk moet een mens niet in dienst zijn van een ander mens. Het zou beter zijn als je met elkaar diensten verricht.

Wat viel je op in de manier waarop men werkte?

Reggy: Ik heb ook bij gewone tuinders gewerkt. Daar had ik het idee dat het werk een strijd was tegen de natuur. Men probeert de natuur buiten te sluiten en alles naar eigen hand te zetten. Op de Warmonderhof gaat het erom de natuur te helpen of samen met de natuur iets te doen. Dus niet met behulp van techniek in de slag gaan tegen de

natuur, maar mét de natuur meewerken.

Gezonde grond

Na de Warmonderhof moest je aan de slag. Kwam je toen hierheen?

Reggy: Nee, toen heb ik eerst weer gekozen voor m'n oude vak. We wisten zeker dat we een tuin wilden met z'n tweetjes. Dianne heeft ook een tuinbouw-opleiding gehad. Maar een tuinbouwbedrijf kopen kost veel geld, dus werd het eerst werken in de vliegtuigtechniek en sparen. Na drie jaren zijn we met hulp van een bodemkundige naar goede grond gaan zoeken en zo kwamen we hier terecht.

Is het moeilijk om een goed stuk grond te vinden?

Dianne: Ja, we hebben grond nodig met een goede structuur, waar geen storende lagen in zitten. Die moet diep ontwaerd zijn en dat was hier niet zo.

Reggy: Hier, tussen de Veluwe en de IJssel hebben we de lichte grond gevonden die we zochten. De boer van wie we het gekocht hebben, heeft de laatste jaren voornamelijk organische mest gebruikt met af en toe wat stikstof. De grond had een prima biologische activiteit, ook doordat in de hele omgeving weinig gif wordt gespoten.

Dianne: En als ze gif spuiten, dan houden ze heel goed rekening met ons, wat de windrichting betreft.

Lekkere producten

Wat verbouwen jullie?

Reggy: We beginnen met bospeentjes in de kas, daarna de bosprei. De eerste vollegrondsteelt bestaat uit ui, sla en andijvie. Alles gaat eerst onder plastic, want anders vreten de hazen, duiven en kraaien alles op. Die zijn gek op andijvie en kool. Alleen in het vroege voorjaar hebben we er last van. Dan is er in de natuur nog niet zoveel voedsel te vinden. Eind april hebben we er geen last meer van. Dan dient het plastic nog wel voor de kou. In mei gaat het eraf.

Dianne: Dit jaar had het er niet op geroepen door de gunstige weersomstandigheden, maar dat weet je van tevoren helaas niet.

Reggy: Ik heb wel een hekel aan plastic, maar voor een goede opbrengst is het noodzakelijk. We doen er gemiddeld drie jaar mee en het is afbreekbaar in het milieu. Verder verbouwen we ook kool, suikermaïs, pompoen, venkel, bietjes, radijsjes.

Belangrijk is natuurlijk ook de kwaliteit van het produkt?

Reggy: Ik houd vaak een praatje op een middelbare school. Dan neem ik wortels mee van mijn bedrijf en laat kinderen wortels meenemen van de groenteman of uit eigen tuin. Die wortels worden dan door iedereen geproefd en het leuke is dat onze wortel tot nu toe steeds gewonnen heeft wat smaak betreft. Ze zeggen duidelijk: ja, dat is toch de lekkerste wortel.

Hoe kun je dan uitleggen dat jouw wortel lekkerder is?

Reggy: Mijn planten krijgen alleen organische mest en moeten op natuurlijke wijze groeien. Ze zijn steviger, want met kunstmest wordt de groei opgejaagd. Wat het uiterlijk betreft is de andere wortel misschien mooier, groter. Maar wat smaak en houdbaarheid betreft wint de b.d. wortel het meestal. Er wordt in de gangbare tuinbouw vaak teveel naar het uiterlijk gekeken. Maar de laatste tijd hebben we wat meer van elkaar geleerd en komen we een beetje naar elkaar toe.

Biologisch-dynamisch

Was er al zoveel belangstelling voor b.d. produkten toen jullie ermee begonnen?

Reggy: Nee, niet zoveel. Maar ook nu weten mensen nauwelijks een antwoord op de vraag wat b.d. is.

Dianne: Mensen denken dan vaak van macrobiotisch. Maar dat is een Oosterse leer waar ook een voedingsleer bij hoort. Dat heeft niets met landbouwmethoden te maken. En veel mensen denken dat het vegetarisch is en dat is het ook niet. We eten vlees van koeien die op b.d. bedrijven hebben geleefd en minstens 2 jaar oud zijn. B.d. kalfsvlees bestaat dus niet.

Het biologische betekent dat je op een gezonde manier met het milieu omgaat. Het dynamische houdt in dat je rekening houdt met de stand van de maan en de sterrenhemel. Wat is de invloed daarvan?

Reggy: Dat is eigenlijk minimaal, maar we willen het goede ervan meenemen. Gebleken is dat de planeten invloed hebben; vooral de maan op de waterhuishouding. Met het zaaien en de grondbewerking houden we er rekening mee. Op bepaalde dagen komt er veel onkruid op als je de grond bewerkt en op andere dagen heel weinig. De moeite waard dus om rekening mee te houden.

Dianne: Er zijn maanstanden die positieve invloed hebben op de bladgroei, op de wortelgroei of op de bloemgroei. Bij grote stukken grond met uien erin zag je dan wel eens verschil: op bepaalde plekken waren de uien uit gaan lopen. Die waren dan gezaaid onder duidelijke invloed op de bloemgroei, meer dan op de bladgroei. Tegenwoordig doen we geen dagenlang meer over het poten van uien, doordat we nu machines hebben en nu zien we die verschillen dus ook niet meer. We kunnen nu



Aan het begin van het groei-seizoen

Foto's Wim Reinders

alles op het goede moment poten.

Reggy: Maar je moet er geen wonderen van verwachten.

Dianne: Vaak wordt de gunstige invloed ervan door het weer teniet gedaan. Het loopt nooit alleen maar volmaakt.

Gif in ons voedsel

Als mensen op hun eigen gezondheid gaan letten, zullen ze ook op zoek gaan naar gezond voedsel. Je bent wat je eet, is een gezegde. En wanneer dan de firmas Sandoz met onverdund landbouwgif een ramp in de Rijn veroorzaakt, zullen de mensen verder na gaan denken: dat krijg je in heel kleine beetjes naar binnen, maar wel heel vaak.

Dianne: Ja, dat is voor ons reklame, zo'n ramp. Hopelijk zet het mensen aan het denken en aan het handelen.

Reggy: Als je de mensen vertelt dat meer dan de helft van het gif dat geproduceerd wordt in de wereld voor levensmiddelen gebruikt wordt, dan gaan ze ook wel eens denken. Het is voor mij ook niet te begrijpen dat er zoveel gif in het voedsel gaat, of als conserveermiddel in de jam, of in de wijn en noem maar op. Daar word ik heel emotioneel bij. Dat is toch niet te geloven. Dan denk je: Waar zijn we toch mee bezig met z'n allen?

Als steeds meer mensen om gezond voedsel vragen, zal er steeds meer gezond voedsel verbouwd worden, dus zonder het spuiten van gif in ons leefmilieu. Dan wordt het milieu automatisch gezonder.

Reggy: Ja, maar die link leggen te weinig mensen. Dat is gewoon jammer. De meeste mensen die hier komen, vragen op doktersrecept om gezonde groente... Ik doe wel aan gezonde landbouw, maar wat er vanuit de lucht allemaal op mijn grond terecht komt, dat stopt niet bij mijn slootje. Maar het is wel een groot verschil met de gangbare tuinbouw.

Onderbetaald

Werken jullie met veel mensen?

Reggy: Een gewone tuinder zal vijf hectare grond met twee mensen bewerken en wij doen dat met z'n zessen. Daar zijn

drie stagiaires bij inbegrepen. Die vier mensen extra zijn voornamelijk voor de onkruidbestrijding. Het oogsten gaat net zo snel. Er is ook een stagiaire van de tropische landbouwschool, omdat er in de tropische gebieden op kleine schaal landbouw wordt bedreven en er ook veel met de hand wordt gedaan.

Worden die stagiaires door jullie ook betaald?

Reggy: Ze krijgen heel weinig. Anders zouden de produkten nog duurder worden. Dat is in de hele landbouw zo. Je kunt geen aardbei telen zonder schoolkinderen. Je kunt geen augurken of prei telen als je geen Turken hebt. In de landbouw moet je onderbetaalde krachten hebben, anders wordt het te duur.

Dat is ook gek. In onze welvarende samenleving sturen we de mensen die zorgen voor onze eerste levensbehoefte, want dat is voedsel, met een te laag loon naar huis.

Reggy: Dat is heel raar en ik verbaas me daar ook steeds meer over. Dat is buiten alle proporties.

Een ander systeem

Iemand die 40 of 38 uren in een fabriek of in de bouw of op kantoor werkt, verdient gemiddeld meer dan degenen die zijn voedsel produceren. Jullie maken dubbele werkweken wat die uren betreft; verdienen jullie ook het dubbele? (Gelach van allebei.)

Reggy: We zitten nu op een punt dat er een andere landbouwpolitiek moet komen. De boer krijgt 80 cent voor een liter melk, terwijl de boter voor 12 cent naar Rusland gaat en wij er f 2,10 voor betalen. Er moeten koelhuizen gebouwd worden die vol liggen met boter, melk, vlees, wijn en het kost miljarden om dat allemaal te bewaren en koel te houden. En tegelijkertijd wordt in de land- en tuinbouw het milieu verpest.

Dan vraag je je af waar we mee bezig zijn.

Reggy: Met waanzin. Het moet anders. Ik kies duidelijk voor alternatieve (een ander soort) landbouw, zonder subsidie en ik probeer het zelf goed te doen.

Wim Reinders

NATUUR '00 KALENDER '00



 natuurmonumenten

Nederlandse landschappen op kalender van Natuurmonumenten

Iedere maand in deze natuurkalender 1988 een beeld van een landschap in Nederland: elke maand een ander gebied.

In ons land is vaak doelbewust geprobeerd iets van natuurlijke lijnen of elementen aan te brengen: een slingerende weg, een rij bomen langs de sloot, een paar meidoorns bij een hek. Ook zijn er kunstmatige elementen in een natuurlijk landschap: de palenrij op het strand, de beschoeiing langs een oever, een molentje in de wei. Vaak ontstaat er zo een evenwicht in het landschap, een evenwicht tussen cultuur en natuur.

Deze kalender geeft daarvan een dozijn voorbeelden: twaalf fraaie kleurenfoto's van de fotograaf Piet Sikking.

Let zelf ook eens op het landschap, op dat evenwicht, soms verstoord, maar vaak nog aanwezig. Niet voor niets is er de Europese Campagne voor de Landelijke Gebieden '87-'88.

De kalender is fors van formaat (37x48cm) en is laag geprijsd, nl. f 14,50 incl. porto (voor leden van Natuurmonumenten f 12,50). Een aardig natuurvriendelijk geschenk voor een verjaardag of in de decembermaand. Bestellen

kan door een telefoontje naar Natuurmonumenten in 's-Graveland, 035-62004.

Lid worden van de Vereniging kan natuurlijk ook en wel door overschrijving van f 30,- per jaar op giro: 9933 van Natuurmonumenten te 's-Graveland, met vermelding van 'nieuw lid'. Je ontvangt dan vier maal per jaar het kleurige tijdschrift Natuurbehoud, het Handboek (met alle natuurterreinen en wandelgebieden) en korting op vele uitgaven uit de Groene Winkel. En je geeft de natuurbescherming de blijvend noodzakelijke steun!



JANUARI '88											
zo	ma	di	wo	do	vr	za					
					1	2					
3	4	5	6	7	8	9					
10	11	12	13	14	15	16					
17	18	19	20	21	22	23					
24	25	26	27	28	29	30					
31											



Oorlog, dood en liefde

Hernieuwde belangstelling voor Marguerite



Duras

Echt bekend werd Marguerite Duras nadat ze op verzoek van de cineast Alain Resnais in 1959 het scenario en de tekst schreef voor 'Hiroshima, mon amour'. De film – waarin de alomtegenwoordige dood in de door de atoombom vernietigde stad in verband wordt gebracht met de dood van de Duitse minnaar die de hoofdpersoon tijdens de tweede wereldoorlog had – werd een wereldsucces. Nog altijd een 'klassieke oorlogsfilm' ook, maar wel – door de voor Duras zo karakteristieke, hypnotiserende dialogen en monologen – van een heel ander soort dan we gewoonlijk in dit genre voorgeschoteld kregen en krijgen.

Vijf en twintig jaar later deed Duras opnieuw wereldwijd van zich spreken, toen in 1984 haar roman 'De minnaar' uitkwam. Het boek kreeg de Prix Goncourt (Frankrijks hoogste literaire onderscheiding) en werd de grootste Franse bestseller van na de oorlog. Tot dat jaar waren er zes Nederlandse vertalingen van voornamelijk vroeger werk van Duras verschenen, sindsdien kwam er in drie jaar een dubbel zo groot aantal bij.

Marguerite Duras werd in 1914 geboren in het Frans-koloniale Indochina (thans Vietnam), waar haar ouders bij het onderwijs werkten. Als 17-jarige ging ze naar Parijs, waar ze wiskunde, rechten en politieke wetenschappen studeerde. Ze werkte op het ministerie van Koloniën en bij een uitgeverij. Tijdens de tweede wereldoorlog was ze, met haar toenmalige echtgenoot Robert Antelme, actief in een verzetsorganisatie die werd geleid door François Mitterrand (de huidige Franse president).

In 1945 werd Duras actief in de communistische partij, waaruit ze tien jaar later werd geroyeerd. Politiek nam ze zowel tegenover de destalinisatie als de Algerijnse oorlog uitgesproken standpunten in.

In 1942 debuteerde ze in Parijs met haar boek 'Les impudents' en naast een doorgaande romanproductie (met als een hoogtepunt in '58 'Moderato cantabile') schreef ze in '59 haar eerste toneelstuk en maakte in '66 haar eerste eigen lange film, La Musica. Sindsdien ging haar carrière zo over drie parallelle sporen verder.



Liefde

In 'De minnaar' keert de dan 70-jarige schrijfster terug naar haar geboortegrond, het vooroorlogse koloniale Indochina en het kleinburgerlijke milieu met de raciale vooroordelen waarin ze opgroeide. Hoofdtijema van het boek is een liefdesgeschiedenis tussen een 15-jarige lyceumleerlinge – een nauwelijks verhuuld zelfportret van Duras – en een tien jaar oudere Chinees, die eindigt met de onvermijdelijke scheiding van de geliefden als het meisje naar Europa vertrekt. Aan het slot treffen ze elkaar nog eenmaal telefonisch en voor beiden blijkt de eerste ervaring de meest essentiële te zijn gebleven: 'Hij had haar gezegd dat het was zoals vroeger, dat hij nog altijd van haar hield, dat hij nooit zou kunnen ophouden van haar te houden, dat zijn liefde voor haar nooit zou overgaan, dat hij van haar zou houden tot aan zijn dood.'

Wat overblijft van de liefde is een herinnering, een 'herinnering' ook aan iets wat al of niet werkelijk heeft plaats gevonden en die door vrijwel alle vrouwelijke hoofdpersonen bij Duras intens wordt gekoesterd en/of naar de vervulling waarvan even intens wordt (terug) verlangd. Maar dat altijd tevens in het tragische besef dat de feitelijke vervulling toch onmogelijk is. In haar jongste roman 'Zwart haar blauwe ogen' (zie EGO van vorige maand, blz. 26) wordt dit gegeven opnieuw subtiel uitgewerkt.

Dood

Wanneer aldus over de liefde wordt gedacht – of beter gezegd: wanneer liefde als zo onbereikbaar of zelfs onbestaanbaar wordt gevoeld – dan is de dood niet meer ver weg. En die speelt dan ook

vaak een belangrijke rol in het oeuvre van Duras, zowel in het individuele leven van haar romanpersonages als in de hen omgevende politiek/maatschappelijke kontekst. Bijvoorbeeld moord in 'Om half elf op een zomeravond', crime passionnel in 'Moderato cantabile', dood door armoede, ziekte, oorlog, atoombom in o.a. 'De vice-consul' (waarnaar Duras haar intrigerende film 'India Song' maakte), 'Hiroshima, mon amour' en 'De pijn'.

Steeds intensiever lijkt Duras zich in de loop van haar creatieve produktie met het begrippenpaar liefde-dood bezig te houden. Zo ook bijv. in een van haar latere ('82) korte teksten, waarin ze de liefde zelfs 'De ziekte van de dood' noemt. In dit 'verhaal' geeft een verteller een dialoog weer tussen een jonge vrouw, die tegen betaling een aantal nachten op witte lakens in een overigens lege kamer doorbrengt, en een man die nooit de liefde heeft gekend. Meestal slaapt zij, maar zoniet, dan stelt ze hem indringende persoonlijke vragen, zoals: *Het verlangen een minnaar bijna te doden, hem voor u, voor u alleen te houden, hem te nemen, hem tegen alle wetten in, tegen elk moreel gezag in te ontvoeren, kent u dit niet, heeft u dit nooit gekend?* Wanneer hij antwoordt 'nooit' vonnist zij hem: *Het is eigenaardig, een dode.* (Maurice Blanchot wijdt een deel van zijn essay 'De onuitsprekelijke gemeenschap' aan deze tekst van Duras, die – hoogst merkwaardig – door enkele critici als pornografie werd bestempeld.)

Oorlog

Al speelde oorlog wel eerder een rol in Duras' werk, voor het eerst beschrijft ze zo rechtstreeks haar eigen ervaringen tijdens de tweede wereldoorlog in het in 1985 verschenen 'La douleur'. 'De pijn' speelt in april '45 en terwijl de geallieerden in Duitsland de concentratiekampen een voor een bevrijden, wacht Marguerite in Parijs op bericht over haar man Robert, die als verzetsstrijder is gevangen en naar Duitsland gevoerd. Ze verzamelt gegevens over vermiste gevangenen in een opvangcentrum voor terugkerende dwangarbeiders en bevrijde gevangenen. Aan haar martelende onzekerheid – is hij dood, leeft hij nog en zo ja hoe? – komt een eind door een telefoontje dat Robert is gevonden tussen de doden en stervenden in Dachau door François (Mitterrand), de leider van hun verzetsgroep. In een

bliksemactie wordt hij teruggehaald en in een langdurig proces, smartelijk als een omgekeerde doodsstrijd, keert hij naar het leven terug.

In dit hartverscheurende verhaal spaart Duras – 40 jaar na dato, als vele betrokkenen van destijds niet meer in leven zijn – menige Franse autoriteit (ambtenaar of legerofficier) niet met haar felle kritiek op diens gebrek aan medemenselijkheid.

Een uit gevangenschap teruggekeerde priester heeft een Duits weeskind mee naar het centrum gebracht. Hij hield het bij de hand, hij was er trots op, hij liet het zien, hij legde uit hoe hij het gevonden had, dat het niet de schuld van het arme kind was. De vrouwen (die in het opvangcentrum wachten op de terugkeer van hun mannen; FS) vonden het slecht. Hij matigde zich het recht aan nu al te vergeven, nu al tot kwijtschelding van zonden over te gaan.'

Er volgen nog vijf verhalen – over verzet, collaboratie en bevrijding – na 'De pijn' in dit boek, waaronder één hoe de jonge vrouw Thérèse (Duras zelf dus) de leiding neemt bij het martelen van een verklikker.

Het is in dit korte bestek helaas niet mogelijk uitvoeriger te zijn over leven en werk van Marguerite Duras, maar voor wie (verder) geïnteresseerd is geraakt worden hieronder nog twee tijdschriftnummers vermeld, die in de afgelopen tijd met speciale uitgaven zeer informatief en uitgebreid inhaakten op de hernieuwde belangstelling voor deze uiterst boeiende Franse schrijfster.

Frank Spoelstra



Marguerite Duras: De minnaar, De Arbeiderspers, Amsterdam 1985, 129 blz. f 24,50

–: De pijn, Van Gennep, Amsterdam 1985, 170 blz. f 24,50

–: Zwart haar blauwe ogen, Van Gennep, Amsterdam 1987, 110 blz. f 24,50

–: De ziekte van de dood, Hölderlin, Amsterdam 1984, 57 blz. f 16,50

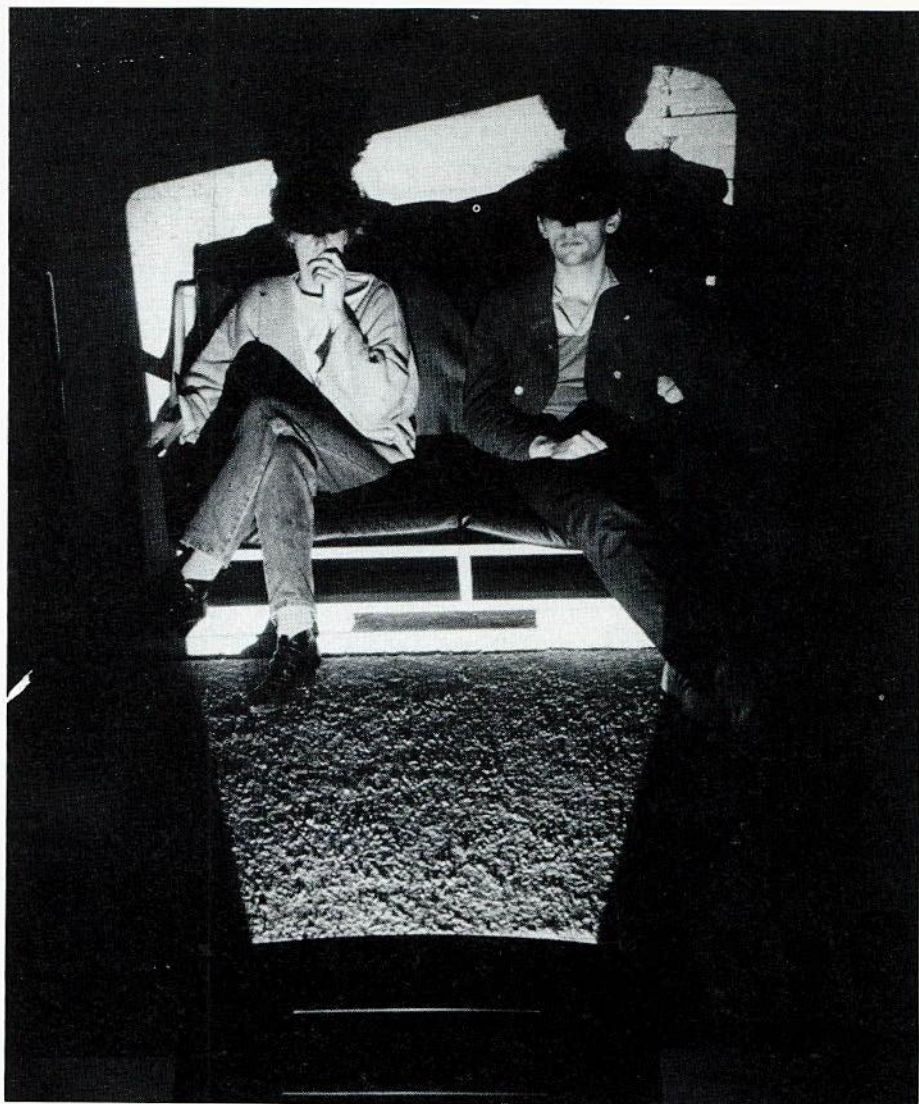
Maurice Blanchot: De onuitsprekelijke gemeenschap, Hölderlin, Amsterdam, 1985, 79 blz. f 22,50

Raster nr. 35 over Duras (en Bacon), De Bezige Bij, Amsterdam 1985, 199 blz. f 27,50 (met tevens een aantal nieuwe Ned. vertalingen van kortere teksten van Duras).

Bzzlet-in nr. 142 over o.a. Duras, Den Haag, januari 1987, 96 blz. f 12,50 (hierin is ook een vrijwel complete bibliografie, incl. de Ned. vertalingen, opgenomen).

Het geweld op de buis

Werkgroep zoekt kritische kijkers

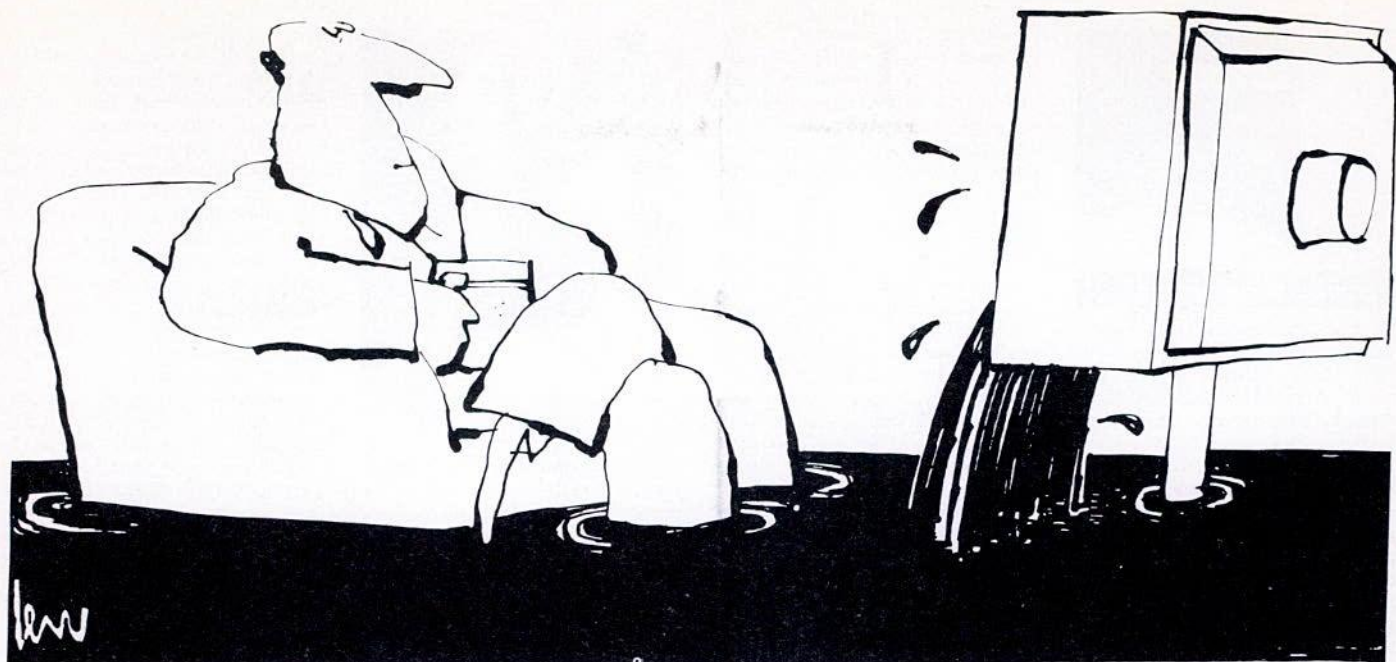


Al het geweld op de buis leidt tot afstomping. Mensen gaan geweld zien als een normaal middel om conflicten op te lossen. De Landelijke Werkgroep TV-geweld wil daar iets tegen doen. U kunt al bellen met de klachtentelefoon.

In Haarlem is een Landelijke Werkgroep TV-geweld opgericht die de overheid en de omroepwereld wil overtuigen van het belang van een minder op geweld gebaseerd programma-aanbod. De werkgroep probeert massale steun te krijgen, omdat alleen de macht van het getal de omroepen op betere gedachten kan brengen. De eerste reacties zijn wat dat betreft heel bemoedigend.

Voor de werkgroep staat vast dat er een verband is tussen de enorme hoeveelheid moord en doodslag op de buis en het dagelijkse geweld in de samenleving: „Vreemd eigenlijk... Veel mensen zijn verontrust over het toenemende geweld in de samenleving, over de onveiligheid op straat, over het vandalisme

en de criminaliteit. Maar tegelijkertijd zijn misdaden en geweld op de televisie bijzonder populair. Er gaat geen avond voorbij of er worden wapens getrokken, mensen in elkaar geslagen, auto's totaal-los gereden en vernielingen aangericht. Haat, nijd en hebzucht vormen belangrijke ingrediënten voor heel wat



tv-programma's en helpen zo de omroepen aan comfortabele kijkcijfers. Het lijkt erop of veel kijkers verslaafd zijn aan de met geweld verbonden spanning en aan het opgeklopte tv-helendend.

Geweld als amusement

Er is maar weinig aandacht voor de uitwerking van dit slechte voorbeeld op de jeugd. Het ligt toch eigenlijk voor de hand dat jongere én oudere mensen daarop langzamerhand afstompen en geweld gaan zien als een 'normaal' middel om conflicten op te lossen. Zo dreigt er een verschuiving op te treden in de opvattingen over goed en kwaad. Het is al heel gewoon om geweld als een vorm van amusement te beschouwen. Kinderen leren zo dat sadisme 'mag'. De jeugd krijgt via de televisie een rang-klets-boem mentaliteit mee, waarvan de gevolgen reeds waarneembaar zijn. De samenleving is op een hellend vlak terechtgekomen: onafhankelijk onderzoek heeft aangetoond dat er verband bestaat tussen geweld op tv en het huidige geweld in de samenleving."

Voorspelbare reacties

De eerste reacties van de omroepen waren voorspelbaar.

De AVRO liet weten dat de werkgroep eerst maar eens wat groter moet worden. Dan kan alsnog bekeken worden of de AVRO zich iets van de kritiek moet aantrekken. De VARA benadrukte ook dat de macht van het getal een hele grote rol speelt in dit soort zaken, maar dat men niet onwelwillend tegenover de visie van de werkgroep staat. De KRO en de TROS lieten soortgelijke geluiden horen, en Veronica heeft nog niet gereageerd. Alleen de NCRV stelde zich wat principiëler op. Deze omroep is bereid de dosis geweld in de eigen programma's alvast eens onder de loep te nemen. Omdat de kijkcijfers zo'n doorslaggevende rol spelen bij de program-

mering zal de werkgroep alleen serieus worden genomen als veel mensen en instellingen hun steun betuigen. Maar dat is maar één kant van de medaille. Programma-makers hebben zich altijd van de geweldsdiscussie kunnen afmaken met de doodoener dat het verband tussen tv-geweld en echt geweld niet wetenschappelijk bewezen is, ook al zijn er sterke aanwijzingen dat het verband wel degelijk bestaat. Zo is bijvoorbeeld onderzocht wat het effect was van uitzending van de film *Deer Hunter* op de Amerikaanse tv.

Daarin komt een scène voor waarin Russische roulette wordt gespeeld (een pistool met daarin één kogel tegen je hoofd houden, de trekker overhalen en maar hopen dat die kogel niet voor de loop zat). Liefst 28 mensen in de leeftijd van 8 tot 30 jaar hebben dat prompt nagespeeld, en 26 van hen konden het niet navertellen. En het betrof normale, althans niet geesteszieke personen.

Zoiets kan met enige moeite worden afgedaan als een incident, een samengedraaid van omstandigheden, en wel in een land waar vuurwapens in de supermarkt te koop zijn.

De mensen van de werkgroep hebben echter ook onderzoeksmateriaal van een bredere strekking verzameld. Daaruit blijkt dat echt lijkend geweld een grote invloed op kinderen kan hebben. Slapsticks niet, maar gek genoeg tekenfilms weer wel. De mate van invloed is afhankelijk van de gezinssituatie en van de persoonlijkheid van de jeugdige kijker, maar dát er sprake is van (ongewenste) beïnvloeding staat voor de werkgroep als een paal boven water.

Geen nieuw taboe

Het is niet de bedoeling van de werkgroep om een nieuw taboe of vormen van censuur in het leven te roepen. De eerste doelstellingen zijn heel bescheiden. Er bestaat een voorschrift dat programma's die voor jonge kinderen schadelijk kunnen zijn niet voor acht uur

's avonds mogen worden uitgezonden. Wat schadelijk is, is echter niet nauwkeurig omschreven, en toezicht op de naleving is er niet. De werkgroep wil dat de criteria van 'schadelijk' worden aangescherpt, en dat de regel wordt nageleefd.

Voor mensen die zich wild geërgerd hebben is er sinds kort een klachtentelefoon. Ellen Wagenaar, die de telefoon opneemt, is aangenaam verrast door de grote respons. „Er is nog niet veel publiciteit over ons geweest, maar iedere avond bellen mensen ons op om steun te betuigen of klachten over programma's door te geven."

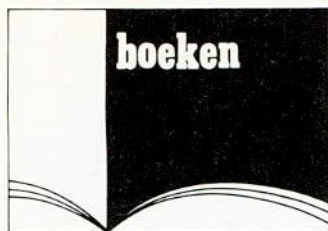
Kring van kritische kijkers

Om ook iets positiefs te doen komt er een prijs voor het beste geweldloze tv-programma. Terwille van een goed inzicht in het huidige programma-aanbod, wordt gewerkt aan de oprichting van een kring van kritische kijkers. De werkgroep is bezig beoordelingscriteria te ontwikkelen, zodat programma's gerubriceerd kunnen worden. Mensen die aan deze kring mee willen doen kunnen op die manier de negatieve en positieve aspecten van een programma vastleggen. Iets wat al enige tijd met succes draait, zijn de spreekbeurten (met video-collages) voor oudercommissies, buurthuizen, pedagogische academies e.d. Ook daaruit blijkt dat er een 'markt' is voor de werkgroep.

Pieter Sturm

Wie zich aangesproken voelt door de doelstelling van de werkgroep, kan donateur worden of zich opgeven voor actieve medewerking. Het adres is: Landelijke Werkgroep TV-geweld, Rozenstraat 24 rood, 2011 LV Haarlem. Het nummer van de klachtentelefoon is: 023-313727 (tussen 8 en 9 's avonds).

(Overgenomen uit het maandblad *Vrede*, juni/juli 1987)



Gewetensbezwaren

Als een beroepsmilitair gewetensproblemen krijgt met zijn/haar werk binnen de krijgsmacht of met (de) middelen daarvan (de kernbewapening), dan ontstaat voor zo'n man of vrouw een ontzettend moeilijk dilemma. Moet ik het verzwijgen? En hoe lang kan en wil ik dat? Wat gaat er met mij, met mijn gezin, met mijn inkomen, met mijn contact met mijn collega's gebeuren als ik met mijn gewetensproblemen naar buiten treed? Heb ik dan nog wel een toekomst? Valen mijn superieuren niet over mij heen en laten mijn werkgenoten en misschien zelfs mijn vrienden en vriendinnen mij niet rollen als een bazaltkei? Is het eigenlijk wel mijn geweten dat aan mij knaagt of had ik toch al een hekel aan mijn baan? Gebruik ik mijn geweten niet als een schitterend alibi om uit mijn functie te vluchten?

Vragen als deze staan te lezen in de eindschrift van mevrouw Nel van Tongeren, die in 1982, na achttien jaar te hebben gewerkt als onderofficier bij de Koninklijke Luchtmacht, ontslag nam als militair. Als kernwapenbezwaarde. Ontslagen en met een bijstandsuitkering ging zij maatschappelijk werk studeren aan de Haagse Sociale Academie, waar zij in juni '87 afstudeerde. Haar indexamenscriptie heet: *'Als het je niet bevalt ga je toch weg?'* Over de hulpverlening aan gewetensbezwaarde werknemers. Het vijfde hoofdstuk (Conclusies en Aanbevelingen) bevat een aantal suggesties richting hulpverleners, politici, overheid, belangenorganisaties (militair), (militaire) beleidsmakers en vakbeweging, die zeker verdere aandacht verdienen. Dat geldt ook voor haar Nabeschouwing waaruit destemmer blijkt hoe zwak de positie van gewetensbezwaarde Nederlanders in feite nog is.

Van Tongeren's scriptie (42 p.) is te verkrijgen door storting van f 13,50 op haar postgironummer 1276138 onder vermelding van 'scriptie MW'.

Oorlogsroman

'Negentig voet naar de zon' van Eric J. Collenette is een goed geschreven, spannende oorlogsroman die eindigt met een aantal tén onwaarschijnlijke gebeurtenissen. Jammer en volstrekt onnodig. Er gebeurt namelijk al meer dan voldoende in deze avonturenroman over een onderzeeboot in 1940.

Tijdens een patrouille voor de kust van Noorwegen dreigt een

visnet om de schroeven van de onderzeeboot Scavenger te wikkelen. Wanneer men druk doet is dit te voorkomen wordt het schip plotsklaps vanuit de lucht aangevallen. Bij de explosies komen alle officieren, die zich, tegen alle regels in, op dat moment allemaal op het dek of de brug bevonden, om het leven. Bootsman Ben Grant krijgt het vertrouwen van de overgebleven bemanningsleden, m.u.v. het hoofd van de machinekamer Welks, hen zo snel mogelijk in veiligheid te brengen. Het loopt echter iets anders, want ondanks dat de Scavenger deernisig gehavend is krijgt het opdracht een belangrijke missie uit te voeren.

Uitstekend weet de schrijver de spanningen onder de bemanning in die omstandigheden (oorlog, averij, kleine ruimte, angst, enz.) te beschrijven. Nogmaals jammer dat het wat overdone eindigt.

NEGENTIG VOET NAAR DE ZON



EEN AVONTURENROMAN
OVER DE ONDERZEEBOOT
SCAVENGER, 1940

'Negentig voet naar de zon' door Eric J. Collenette werd uitgegeven door Hollandia te Baarn. Prijs f 23,50.

Reisverhaal

In de serie 'Hollandia Reisverhalen' (onder redactie van Boudevijn Büch en Peter Zonneveld) verscheen onlangs het tweede deel: 'Zuidpool' van Sir Ernest Shackleton.

De later zo beroemde Poolreiziger Shackleton (1874-1922) begon zijn loopbaan als leerjongen op een zeilschip, daarna werkte hij zich, op stoomschepen, op tot kapitein. Door zijn opvoeding tot Quaker en zijn Ierse achtergrond had hij zich altijd aangetrokken gevoeld tot het avontuur en de zucht naar roem.

In 1901 maakte hij, als jongste officier, deel uit van de legendarische expeditie van Scott naar de Zuidpool en was hij een van de weinigen die Scott vergezelde over de Ross Barrière. Daarna bleef hij een aantal jaren aan de wal. Antarctica kon hij echter niet van zich af zetten en in 1907



trok hij opnieuw naar het Zuidpoolgebied. Met deze expeditie bereikte hij als eerste de Magnetische Zuidpool. In 1914 trok hij, voor een nog spectaculairdere expeditie, opnieuw naar het Zuidpoolgebied. De avonturen en rampen die hem (en zijn bemanning) op deze tocht overkwamen heeft hij uitgebreid vastgelegd in zijn boek 'Zuidpool'.

Een boeiend reisverhaal.

'Zuidpool' door Sir Ernest Shackleton is een uitgave van Hollandia te Baarn. Prijs f 29,50.

Leven en dood

In de roman *'Een warme regen'* van Aya Zikken ontvangt Sanne het bericht dat haar Indonesische jeugdvriendin Sarah Portenet zo ernstig ziek is dat de artsen niets meer voor haar kunnen doen. Ze bedenkt zich geen moment en pakt het vliegtuig (tussen Sarah en haar bestond 'een bijna mystieke verbondenheid'). Sarah, die het in het ziekenhuis afschuwelijk vindt, wil zo snel mogelijk naar huis. Desondanks kost het Sanne erg veel overredingskracht de behandelend arts zo ver te krijgen dat hij Sarah laat gaan. Lopende het proces blijkt de verzorging voor Sanne een steeds moeilijker te volbrengen opgave. De sterfensbegeleiding van Sarah, hoewel niet eenvouding, gaat haar nog wel redelijk af. Wat haar in steeds sterkere mate parten speelt is de levensbegeleiding van hen die, de ten dode opgeschreven, Sarah omringen. Een groepje egocentrische mannen die allemaal een bepaalde relatie met Sarah hebben gehad en nu menen van hun aanwezigheid blijkt te moeten geven. Naarmate de gezondheidstoestand van Sarah verder achteruit gaat haken deze mensen nagenoeg allemaal af.

Een ongemeen boeiend boek over een heel menselijk thema. *'Een warme regen'* door Aya Zikken is een uitgave van Nygh en Van Ditmar te 's Gravenhage. Prijs f 29,50.

Klaas de Jonge

In zijn *'Dagboek uit Pretoria'* beschrijft Klaas de Jonge zijn tweejarig verblijf in de Nederlandse ambassade in Pretoria en hoe hij

daar terecht kwam.

Met zijn vlucht naar, zijn ontvoering uit en zijn terbezorging naar de ambassade (juni 1985) kwam een einde aan zijn spannendste tijd in Zuid-Afrika, zijn guerrilla-activiteiten voor de gewapende arm van het ANC. Hoewel, zo schrijft De Jonge in zijn dagboek, zo opwindend is de guerrilla nu ook weer niet: *'De guerrilla-oorlogvoering is vaak saai werk: in je eentje kuilen graven, uren achter elkaar ergens op je buik liggen observeren; uren in je eentje in een auto zitten. Het avontuurlijke zit in de bevreemding achteraf, als de actie geslaagd is, als je weet dat je de vijand te slim af bent geweest'*. *'Dagboek uit Pretoria'* is een vlot te lezen verhaal dat veel toevoegt aan datgene wat we over deze affaire reeds wisten. Jammer dat zijn plotselinge vrijlating nèt niet meer kon worden meegenomen in zijn boek. Nu ontbreekt een hoofdstuk. In de tweede druk zal een samenvatting van zijn laatste ambassade-maand - de ontknoping dus - worden opgenomen.

Klaas de Jonge

Dagboek uit Pretoria



De ook voor EGO-lezers niet onbekende Karel Roskam zorgde voor een uitgebreid voor- en nawoord en verantwoording. *'Dagboek uit Pretoria'* door Klaas de Jonge is een uitgave van Van Gennep te Amsterdam. Prijs f 24,50.

Naar de Pool

'Ik wil leven zoals ik zou moeten, net zoals de wezel leeft zoals het hoort. En ik vermoed dat de manier van de wezel ook voor mij geldt: je moeteloos openstellen voor tijd en dood, gewaar zijn van alles, niets vasthouden, met een vurige, gerichte wilskracht kiezen wat aangeboden wordt'. Dit zijn een paar zinnen uit *'Leven als wezels'*, één van de 14 verhalen uit de bundel *'Een expeditie naar de Pool'* van de Amerikaanse schrijfster Annie Dillard, die in 1975 de Pulitzerprijs (Amerika's hoogste literaire onderscheiding) voor essays kreeg. De Nederlandse vertaling kwam deze zomer uit bij uitgeverij An Dekker.

Deze opvallende verhalenbundel paart een sublieme verbeeldingskracht en taalgebruik aan diepgaande wijsgerige inzichten in het menselijk bestaan. Maar wie nu denkt "o, een moeilijk boek dus" vergist zich, want Dillard (bioloog van haar vak) plaatst dat menselijk bestaan door scherpe waarneming van simpele 'details' met een vaak humoristisch relativiseringsvermogen binnen de totale natuur van onze planeet. Naast mensen komen dieren en planten dan ook veel voor in haar verhalen, die over de meest uiteenlopende onderwerpen gaan als lenzen, Amazonie- en poolexpedities, een zonsverduistering, de kwaliteit van stilte, de Kerstman en Christus, mangrovebossen en de Galápagos-eilanden, luchtspiegelingen en een man die een steen wil leren spreken. Verder beschikt ze over een grote feitenkennis, in het geval van het titelverhaal bijv. gebaseerd op grondige studie van de dag- en logboeken van de eerste Poolreizigers.

Voor liefhebbers van (ook geestelijke) ontdekkingsreizen een boek om niet te missen! Hopelijk komt An Dekker ook nog eens met een herdruk van de vertaling van Dillard's prachtige 'Pilgrim at Tinker Creek', dat in '78 onder de titel 'Waterspiegelingen' uitkwam bij Gottmer, maar al lang is uitverkocht. Een expeditie naar de Pool van Annie Dillard verscheen bij An Dekker, Amsterdam 1987, 176 blz. Prijs f 27,50.

Anders genezen

Bij uitgeverij Karnak verscheen onlangs 'Grenzeloos Genezen'. Ervaringen en gesprekken met paranormale en andere geestelijke genezers van Robert Hartzema.

Een driejarige zwerftocht langs bijzondere genezers kreeg z'n neerslag in een boeiend boek over negen mensen met ongehoofde gaven.

Hoe onderling verschillend deze mensen en hun geneeswijzen ook zijn, bij allen gaat het om het doorgeven van (kosmische) energie aan en het herstellen van het (geestelijk) evenwicht in de patiënt, alsmede het bevorderen van dienst contact met andere niveaus van bewustzijn. Het gemeenschappelijke in de interviews is ook, aldus Hartzema, 'dat alle genezers die aan het woord komen op een bepaalde manier grenzen overschrijden, de grenzen van wat we gewoonlijk als logisch en begrijpelijk beschouwen.'

Aan het woord komen: André Schimmel en Henk Plugge over paranormaal genezen, de paranormale alchemist Jelle Veeman (met zijn naaste medewerker, de arts/astroloog Dick Nicolai), Reiki-meester Inger Drog uit Canada, de Indische chakra-psycholoog Shyam Batnagar, de Suri-naamse winti-deskundige Henri Stephen, de Hongaarse sjamaan Joska Soos, een Filippijnse ge-

nezeres d.m.v. 'psychische chirurgie' en de Amerikaanse psychiater en hypnotherapeut Milton H. Erickson.

De plaatsruimte staat hier helaas niet meer informatie toe, maar ik durf wedden, dat ook de meest sceptische lezer dit een 'buitengewoon' boek zal vinden.

Van de hierboven ook genoemde André Schimmel en Henk Plugge verscheen, eveneens bij Karnak, het boek 'Paranormale geneeswijze'. In zeven hoofdstukken geven de auteurs heel zakelijk en duidelijk een beeld en plaatsbepaling van deze geneeskunde, de opleidingseisen en de Organisatie van Paranormale Ge-

A.Schimmel H.Plugge



Paranormale geneeswijze

nezers NFPN, de verschillende vormen van genezen, de Kirlian-fotografie van menselijke aura's, de 'heldere' vermogens, de betekenis van de aanraking, diverse praktijkvoorbeelden van genezingen, de (zeer oude) geschiedenis van deze geneeswijze en het wetenschappelijk onderzoek en statistisch cijfermateriaal op dit gebied. Met dit laatste wordt ook duidelijk de vaak buitengewoon grote effectiviteit van deze alternatieve behandelingen aangetoond (hetgeen een niet geringe bedreiging betekent voor o.a. de geneesmiddelenindustrie). Een literatuurlijst en adressen van organisaties completeren dit informatieve boekje.

'Grenzeloos Genezen' van Robert Hartzema (163 blz) en 'Paranormale geneeswijze' van A. Schimmel en H. Plugge (94 blz) verschenen bij uitgeverij Karnak, Amsterdam 1987. Prijzen resp. f 26,- en f 14,50.

Incest

Kranteberichten als het onderstaande komen we steeds vaker tegen, nu de diverse media al enige tijd meer de schijnwerpers richten op de oeroude problematiek van de incest. Dat het om het topje van een ijsberg gaat hebben onderzoeken al lang duidelijk gemaakt: het seksueel misbruik van kinderen in het gezin ligt in Nederland tussen de 5 en 15% voor meisjes en rond de 1% bij jongens. 'Ruw geschat wordt in Nederland dus één op de 20 meisjes seksueel misbruikt door een gezinslid of familielid en één op de 50 door de vader'. We citeren hier uit een onlangs bij de uitgeverij An Dekker versche-

Moeder pleegt incest met zoons

DEN HAAG, 30 sept. '87 De officier van justitie bij de Haagse rechtbank heeft gisteren acht maanden gevangenisstraf, waarvan vier voorwaardelijk, geëist tegen de 53-jarige H.G. van der W. uit Nieuwkoop. De officier achtte bewezen dat de vrouw ontucht heeft gepleegd met haar twee zoons en medeplichtig is aan de incest van haar echtgenoot met haar vier dochters. De echtgenoot werd voor het misdrijf vorig jaar veroordeeld tot een jaar cel waarvan twee maanden voorwaardelijk.

nen studie van José Rijnaarts, getiteld: 'Dochters van Lot: over vader-dochter-incest'.

Na een inleiding worden in drie delen de theorieën van cultureel antropologen, psycho-analytici en sociaal psychologen uiteengezet en van kritisch commentaar voorzien. De auteur plaatst daar tegenover haar visie op vader-dochter-incest als maatschappelijk probleem, dat te maken heeft met machtsverhoudingen in gezinnen en de arbeidsverdeling tussen de seksen.

In het vierde en laatste deel komen uitvoerig de ervaringen en gevoelens van de seksueel misbruikte dochters aan de orde. Daar lezen we ook: 'Men kan proberen een indruk te geven van wat kinderen door incest wordt aangedaan. Om de machteloosheid, de eenzaamheid en de wanhoop van de slachtoffers werkelijk te doorvoelen, moeten de lezers zich terugplaatsen in de eigen kindertijd en zich afvragen: wat had ik gedaan, hoe had ik mij gevoeld als mij dit was overkomen toen ik twaalf was, of acht, of zes?'

'Het is geen wetenschappelijk boek' zegt Rijnaarts (te bescheiden) in haar inleiding. Strikt genomen mag dat waar zijn, maar de macht aan literatuurstudie en verwerkt ervaringsmateriaal maken het wel tot een zeer indrukwekkend boek, dat geen betrouwen bij deze problematiek onlezen mag laten.

'Dochters van Lot' van José Rijnaarts werd uitgegeven door An Dekker, Amsterdam 1987, 297 blz. Prijs f 32,50.

Dromen

Bij de uitgeverij Ankh-Hermes verscheen vorige maand 'Dromen, visioenen en uittredingen', een tweede boek van André Groote, wiens eerdere boek 'Paranormaal belicht' inmiddels de tweede druk beleefd. De auteur zal voor weinig mensen nog een onbekende zijn, vanwege zijn medewerking als paragnost aan talloze radio- en tv-uitzendingen en diverse tijdschriften. Ik noem hier alleen maar het - ook door jongeren - veelbeluisterde radioprogramma van Veronica 'Het zwarte gat', waarin André Groote al jaren wekelijks vragen van luisteraars voorziet van pa-

ragnostisch commentaar.

Laat ik eerlijk bekennen enigszins bevooroordeeld aan het boek te zijn begonnen, omdat ik eerdere liedteksten van André Groote (op de plaat gehoord en ook in dit boek zijn er een aantal afgedrukt) persoonlijk niet zo kan waarderen, louter om literaire redenen. Maar waar het hier om gaat - de droomuitleg aan de hand van zo'n 135 praktijkvoorbeelden - liet me vaak van de ene verbazing in de andere vallen. En daarmee is niet zozeer bedoeld het lezen over de zeer uiteenlopende dromen van mensen, maar vooral de gave van Groote om een aanvankelijk schijnbaar onbelangrijk detail uit iemands dromen een diepgaande wijze levensraad te verbinden. Ook is de waarachtige en liefdevolle medemenselijkheid van waaruit die raad wordt gegeven steeds zonder uitzondering voelbaar, hetgeen overigens niets zoetigs heeft en soms zelfs forse, maar altijd opbouwende kritiek niet uitsluit. Maar leven is vallen en opstaan, bewust worden gaat vaak van au en groeien doe je niet zonder verwerken van teleurstellingen en kritiek. Groote kan daarbij stellig velen enorm tot steun zijn.

'Dromen, visioenen en uittredingen' van André Groote is een uitgave van Ankh-Hermes, Deventer 1987, 242 blz. geill. Prijs f 39,50.

Oorlogsroman(2)

'Het vliegdekschip' van John Wingate is het tweede deel van een trilogie over een massale maritieme konfrontatie tussen de Navo en Sowjet Unie zoals een en ander zich zou kunnen afspelen tijdens Wereldoorlog III. Sinds 2 januari van het jaar X verkeert de wereld in spanning. Afghanistan is reeds enige tijd door de Russen bezet, kort geleden is daar Noord-Noorwegen (het gebied waar Canada zich verantwoordelijk voor voelt) bijgekomen.

Een inderhaast georganiseerde wereldtopontmoeting wordt in grote verwarring opgebroken. Enkele dagen later trekken een onbekend aantal Bulgaarse divisies de Turkse en Griekse grens over. De beslissende slag willen de Sowjets echter niet op het kontinent maar op zee laten plaatsvinden. Tegen de achtergrond van deze naderende maritieme konfrontatie plaatst Wingate zijn nieuwe boek. Het gevecht van het vliegdekschip 'Furious' om een belangrijk Canadees konvooi, op weg naar Noorwegen, te beschermen tegen Sowjet onderzeeboot-, oppervlakte- en luchtaanvallen. Een realistisch verhaal over de gruwel van de moderne maritieme oorlogvoering.

'Het vliegdekschip' door John Wingate verscheen bij Hollandia te Baarn. Prijs f 24,50.

Wim Heij, Joos Sinke,
Frank Spoelstra

BIJ DEZE BRUG
VERWACHT IK CONTACT
MET DE VIJAND!

MAAR WIE ZEGT
ME DAT ZE GEEN
AIDS
HEBBEN?

